

7. 5 9

ІВАН ФРАНКО.

КОВАЛЬ БАССІМ

АРАБСЬКА КАЗКА.

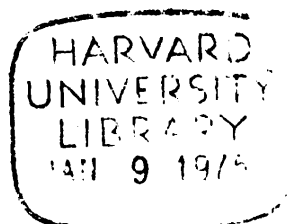
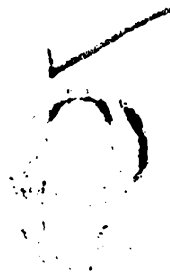

ЛЬВІВ.

З друкарні Ставропигійського Інститута
під зарядом І. Данилюка.

Накладом Русько-української Видавничої Спільки.
1901.

Slav 5065.2.41

74*1

74*1

9

Переднє Слово.

Отся поема з вимком Епільота друкувалася в „Свободі“ в році 1900, з відки зроблено передрук з деякими поправками і доповненнями в тексті.

Темою поеми послужила справжня арабська казка, видана разом з французьким перекладом, здається, 1892 р. в Лейдені (*Basim le forgeron, un conte arabe*). В скороченню казка була надрукована ще в XVIII в. в збірці „*Mille et un jour*“ і разом із тою збіркою перекладена на німецьке Фондер Гатеном (*Tausend und ein Tag. Morgenländische Erzählungen. Aus dem Persischen, Türkischen und Arabischen nach Petit de la Croix, Galland, Cardonne, Chauvis und Cazotte, dem Grafen Caylus und Anderen, übersetzt von F. H. von der Hagen, Prenzlau 1836, том XIII*). Із того самого тома тої збірки взято також вставлену в XI пісні новельку про побитого султана (Пісня Бассіма). Завважу, що з тої самої збірки взяв я також тему до поеми „Абу Каземові капці“.

Бажалося пустити в світ отсю поему з детальнішою передмовою, з поясненем літературної історії казки про Бассіма. Обіцяв ся зробити се відомий наш орієнталіст А. Кримський. На жаль, здоровле і інші праці не по-аволили йому доси сповнити сеї обіцянки, і для того я, не бажаючи довше відволікати видання книжки, пускаю її в світ так, як є. Може доведеть ся коли зробити друге видане, то чейже тоді буде можна пустити в світ Бассіма з передмовою, що вяснить ліпше його походжене і значіне в літературі.

Іван Франко.

9

ПРОЛЮІ.

~~~~~

З новим роком, братя милі,
В новім щастю, в новій силі
Радісно витаю вас
І бажаю, щоб в здоровю,
В мирі, з братньою любовю,
Від тепер ішов вам час.

І бажаю, щоб трудяще
Те жите вам як найкраще
Без біди минало всім,
Щоб думками ви міцніли,
Богатіли, не бідніли,
Щоб веселий був ваш дім.

І бажаю, щоб ми згідно,
Сьміло, сьвідомо, свобідно
Йшли до спільної мети:
В своїй хаті жить по свому,
Не коритя ся нікому,
Лад найкращий завести.

Сим бажанем вас витаю,
І по давньому звичаю
Повну чарку до гори!
Щирій праці Бог допоможе.

Дай вам Боже все, що гоже!
Що негоже — чорт бери!

А тепер при вільній хвилі,
Коли ласка, братя милі,
Казку слухайте мою
Про Бассіма, про зухвальця —
Я її не висав з пальця,
А як чув, так вам даю.

Та балакаючи з вами,
Не арабськими словами,
А по своєму розкладу:
Де розширю, де вкорочу,
Де що з власного приточу,
Щоби вийшло до ладу.

ПІСНЯ ПЕРША.

У Багдаді славним місті
Тому літ не сто, не двісті,
Тому тисяча й сто літ
Жив могутній царь-владика, —
Його слава скрізь велика, —
Звав ся Гарун Ер-Рашід.

Славний був не тим, що в купи
Він валив людські трупи,
В крові плавав у війні,
І не тим, що за гріш люду,
За здобутки поту й труда
Бенкети справляв бучні.

І не тим, що в супокою
Він залізною рукою
Люд замучений держав,
Але тим, що кривди й шкоду
Найбіднійших із народу
Серцем збагнути бажав.

Тим, що правий без погрози,
На сирітські, людські сльози
Він чутливе серце мав,
Що частенько в простім строю
Жебраком або слугою
Перебравши ся блукав.

Щоб житє людей пізнати,
Заходив у бідні хати, •
На базари і на суд,
Де купці людей здирають,
Де судді галь-паль карають
І на кривду право гнуть.

О, на кривдників проступних,
На начальників підкупних
Сей халїф був злий батіг!
О, для них не знав він ласки,
З них здирав облесні маски,
Нищив їх, губив як міг.

А за те жебрак обдертий
Все мав царський дім отвертий
І готовий щедрий дар;
В разї напасти, неправди
Кожний міг прийти і завжди
Діло розібрав сам цар.

Скажете: яка то шкода,
Що для бідного народа
Днесь таких царів нема.
Ну, не все в суботу сьвято!
Толкувати б тут богато,
Та скажу лише: дарма!

Як би плив у ріках мід,
А з ковбас був кожний пліт, —
Хто би хтів на хліб робити?
Як би, що зівнеш — пиріг
Сам у рот ускочить міг, —
Чи не любо б' байди бити?

Як би не було зими,
За кожух не дбали б ми,

Нї за хату, де би скрить ся;
Як би кривди не було,
Ми не знали би, що зло
Є на те, щоби з ним бить ся

А як бідности й хороб
Між народом не було б,
Ми б не знали милосердя;
Як би й нам самим, адїть,
Не прийшло ся потерпіть,
Ми б дурїли з пересердя.

Як би хтось за нас все дбав,
Правду нам у всїм давав,
Ми б самі про ню не дбали;
Як би зяв хто з нас ось тут
Всяке горе, всякий труд,
Ми б добру цїни не знали.

Тим то добрії царі
Тим недобрі, що старі
Все порядки укріпляють,
І бажанє прав, свобод,
І дбанє за весь народ
В людських душах присипляють.

Тим не добрі, що нас вчать
Із гори добра все ждять
За печаткою й декретом,
Вірить, що їх властв від Бога,
А думки, ідеї — змога
Вбить тюрмою та багнетом.

Тож най буду я дивак,
А скажу на голос так:
Треба нам людей хоробрих,
Сьмілих, гордих і палких, —

**А щоб виховать таких —
Волю злих царів, ніж добрих.**

**Ну, та се лиш так до слова;
Не про се властиво мова!
Ось вже блискав зоря,
А нам в куди махати,
Поки казку зопихати
Про предоброго царя.**

ПІСНЯ ДРУГА.

Вечір, ясне сонце сіло,
На дворі посутеніло,
Холод подиха з долин;
Курява ляга на шляху,
З мінаретів честь Аллаху
Викрикає муеззин *)

Тут хто що робив чи діяв,
Спав, косив чи жав чи сїяв,
Їхав, ніс, — що тільки єсть,
Все повинен з рук кидати,
На лице своє впадати
І віддати Богу честь.

І халїф, що у троновій
Своїй залі мармуровій

---

*) Аллах -- по арабськи Бог. Муеззин — церковний слуга. З високої вежі, що в коло кожного мусулманського храму і зветь ся мінаретом, він п'ять раз у добу мусить викликати похвалу Аллахови і закликати вірних до молитви. Сей оклик заступає у них місце дзвонів.

Серед везирів і годж*)
Раду радив про державу,
Вчувши крик той, Богу славу
Дав — і рада вийшла проч.

Ер-Рашід лиш сам лишив ся,
Щиро Богу помолив ся
І поклони клав як слід,
В умивальнику яркому
Руки вмивши по закону, —
І подав ся на обід.

Пообідавши гарненько
Думав, що засне смачненько,
На мягкому ложі ліг.
Та даремно очі жмурить,
Запахне кадило курить,
Сон на збитки геть відбіг.

Все якісь думки важливі
Наче мухи докучливі
Сунуть ся йому на ум,
Раз лоскочуть, то знов далять,
То страхають, то цікавлять,
Навівають нудь і сум.

„Ні, хоч би й зовсім не класть ся!
А заснуть мені не вдасть ся!“

---

*) Везир — міністер або намістник царський. Годжа — арабський паломник, такий що відбув подорож до Магометового гробу. Такі паломники, навіть коли вони жебраки, мають у мусулман велику пошану і їх не раз допускали до нарад над важними державними справами.

Мовив сам собі халїф.
Встав із ліжка — не шелеснув,
У долонї тричі плеснув, —
Бо так кличуть там рабів.

І на царський плеск мінутно,
Тихо наче дух, нечутно,
З сьвітлом Мурин, хлоп як мур,
Підійшов і мовчки з разу
Похилив ся й ждав приказу, —
Царський се лакей Месрур.

„Слухай — мовив цар — Месруре,
Ночи мовчане понуре
Душу щось мою гвітять;
Заразшли мені бїльдара*)
По міністра Джіафара,
Хай прийде до мене в мить“.

Цар звелїв, слуга вклонив ся,
Мовчки, тихо віддалив ся;
Не минуло пять мінут,
А вже Джіафар покїрний,
Пан розумний, щирий, вірний,
Мов і ждав на те — був тут.

Цар промовив: „Любий друже!
Щось мені чи нудно дуже,
Чи то душу щось гвітить,
Чи вона щось прочуває
Що недобре нас чекає, —
Сон від мене геть летить.

---

*) Бїльдарами звали ся прибічні сторожі,
яких держали не тільки царі, а й иньші вель-
можі. Вони ріжнили ся між собою ліберавою,
як у польських панів гайдуки.

„Що його в ночі почати?
Чи Коран*) сьвятий читати?
Певно, се спасенна річ.
Та ти знаєш — цар невільник
Сьвіта, а не богомільник.
Не на те нам Бог дав ніч.

„Чи покликати музики,
Справить танці, піятики?
Знов не добре буде й так.
Цар — на очах всього люда,
З мухи зроблять верхоблюда,
Скажуть: цар ласув, піяк.

„Може б ти міг пригадати,
Що би нам отсе почати,
Щоб скоротати сю ніч?“
Джіафар вклонив ся низько.
„Царю, твій співак тут близько,
Хай співа. Се добра річ“.

„Нї, — сказав халїф, — мій цьвітку!
Мій співак охрип крихітку,
Тай піснї його усі
Я давно на память знаю, —
Та сю ніч я бути бажаю
В зацікавленю й страсї.

„Слухай, друже, ну, зберім ся,
В простий стрій переберім ся
І подаймось у Багдад;
Може в тій юрбі народу
Здиблемо яку пригоду, —
Я пригодам дуже рад“.

---

*) Кораном називає ся сьвяте письмо
магометанців.

„Царю, — Джіафар мовляє, —
Всі пригоди насилає
Нам, як хоче, сам Аллах;
Що судив — дасть невідхильно,
Та самим шукати пильно
Тих пригод — і гріх і страх.

„А при тім, сказать по правді,
Вулиці багдадські завжди
Не зовсім безпечні. Щож!
Мільон! народ усякий!*)
Є й злодюги й розбишаки, —
На біду наскочить мож“.

Та халїф аж розсміяв ся.
„Джіафаре! Ти постав ся
Краще якось! Адже ти
Мій мівїстер від порядку!
То так лед держиш ти, братку,
Що аж містом страшно йти?

„Ну, дарма! Тим, що ти правив,
Сам мене ще зацікавив.
Дай побачу той Багдад
У ночі! Давай поброжу
По заулках, чи сторожу
Здиблемо, що дба про лад!

„Прошу, більше анї слова!
Ось одежа вам готова,
Одягайтесь, я також!
І веде як найспішнійше,
Де темвійш, небезпечнійше, —
Що то там зустріти мож?“

---

*) Багдад у часі свого найбільшого
розцвіту числив до мільона людности.

„Царю, — Джіафар мовляє, —
Бог, що сьвітом управляє,
Він трима в своїх руках
І твою і нас всіх долю.
Я твою сповняю'волю, —
Хай провадить нас Аллах.

„Сторожі нічні в Багдаді
Служать всі тобі по правді,
Роблять, що повинність їх.
Та зір людський обмежений,
А найліпше збережений
Той, кого Аллах зберіг.“

Тев мовив, поклонив ся,
Із Месруром віддалив ся,
Простий надягнув убір,
І за хвилю із палати
Всі три вийшли погуляти
В сонне місто, мов у бір.

ПІСНЯ ТРЕТЯ.

Вже звернуло геть з півночи;
Мов далекі вовчі очі
В небі мигали зірки;
Ніч безмісячна, повура,
Тягне холод, мрака бура
Від поблизької ріки.

Вулиці тісні і темні
Мов рови ті глубоченні,
Глухо кождий крок луна;
Ні тобі душі живої,
Хоч собаки де якої, —
Всюди тьма і тишина.

„Ну — сказав халїф, -- се й варе, *)
Мій коханий Джіафаре,
Гарний лад у тебе тут:
Для царя найкраща річ.
Як усякий, скоро ніч,
Спать лягає у свій кут.

„Хто за дня мов віл трудить ся,
Тому нічю твердо спить ся;
Все жите мине оттак,
Що про жадні злі пригоди,

---

*) Варе у Гуцулів значить справді.

Про права і про свободи
Не подумає ніяк.

В оттакім то розговорі
Три вандрівники не скорі
Вулицями звільна йшли:
Тут завернуть, там пристануть,
Тут замовкнуть, там заглянуть,
Чей би щось нове знайшли.

Але гов! се що за диво?
В одній уличці, що криво
Мов поломана біжать,
Чути голос прездоровий:
Баритон собі чудовий
Так співа, аж дім дрижить.

„Слухайте! — халїф мовляє, —
Сеж на правду хтось співав!“
„Нї — промовив Джіафар, —
Хто б співав так серед ночі?
Хтось кричить! Ратунку хоче.
Може напад чи пожар?“

І всі три що мали сили
На те місце поспішили,
Відки голос той луна;
Бачуть: вулиця в спокою,
Нї пожару нї розбою
Нї слїду нїде нема.

Але гляньте, край дороги
Дім стоїть досить убогий,
А край брами між стовпів,
Там одно собі віконце
Сьвітить, мов крізь мраку сонце,
Відтам той лунає спів.

До віконця, до покою
З вулиці сягнеш рукою, —
Та заглянуть — де, де, де!
Мигне тїнь часом на латї,
Видно: ходить хтось по хатї,
І співа аж ляск іде.

Став халїф із Джіафаром.
„Ну, чей вийшли ми не даром!
Слухаймо, що він співа.“
А з хатини без упину
В сонне місто голос линув,
Вимовляв такі слова:

„Там на небі честь Аллаху,
На землі ж не маю страху,
Нї гризоти нї турбот;
Маю силу — запрацюю,
Зїм і вицю й потанцюю
І сьмію ся з веїх пригод.“

„Джіафаре, — цар мовляє, —
Чи ти чув, що сей співав?
Бравий се мабуть козак.
Ну, застукай у віконце,
Я хотїв би з ним доконче
Познакомити ся як.

„Дай привіт йому звичайний,
Та не видай нас із тайни,
Впрошуйсь нїби на нічліг, —
Ти вже знаєш, як збрехати,
Щоб пустив він нас до хати,
Щоб його пізнати я міг.“

Джіафар не спротивляєсь,
Аж на пальчики спинаєсь

Тай у шибу: стук, стук, стук!
„Хто там? — чути крик із хати.
Хто тут сьміє стукотати?
Ех, як хоплю добрий бук!“

„Не у гнів вам, пане милий,
Ми чужі тут, заблудили,
Із Дамаску ми купці...
У знайомого одного
Ми гостили трохи довго,
Тай змилили вулиці.

„До господи нам не втрапить,
А сторожа як поцапить,
То в арешт запре як раз;
Тож огляньте ся на Бога,
Не гоніте від порога,
Підночуйте крихту нас!“

Тут з вікна, що було вище,
Здоровенна головище
Вихиляєть ся й глядить;
Звис на очі чорний волос
І мов з бодві дужий іолос
Не то мовить, то кричить:

„Ви купці? По правді всякій?
Ой, ви скорше розбишаки,
Лупярі та батярі!
Щось мені, як Бог великий,
Не до шмиги ваші пики,
Щоб гостить о тій порі!“...

„Пане — Джіафар промовив, —
Щоб Господь вас поздоровив!
Не беріть на душу гріх!
Ми спокійні, чесні люде,

А вам гріх від Бога буде
Не пустить нас на нічліг.“

„Ах, драбуго ти одна, —
Мовив голос із вікна, —
Ти про гріх мені торочиш?
Сам пройди́сьвіт, дурилюд,
По ночі припхав ся тут!
Знаю я, чого ти хочеш!

„Вас там три є шалапути, —
Лиш вам двері відімкнути, —
Ввалитесь, мов сарана —
Не щоб на ніч захистить ся,
Щоб наїю́тись і напийть ся
Мого хлі́ба і вина.“

„Пане, Богом клинемо ся,
Що ми й не доторкнемо ся
До напою і до страв!   »
Ми вечеряли, ми ситі,
А вино те грішне пити
Магомет нам наказав.“

„Ну, гляді́теж, — говорило
Чорне із вікна страшило, —
За се слово вас пущу.
Та в підпору сьому слову
Лиш одну свою умову
Вам від разу назначаю.

„Маєте мені у вліти
Як сліпі й глухі сидіти,
Тихо, як у лапці щур;
Що я роблю чи лишаяю,
Чи говорю чи співаю —
Ви мені аві мур-мур.

„Се вам я із серця раю,
Бо тут жартів я не знаю,
А на злюк та розбишак
Маю ось що“ — і з вікна
Наче довбнище страшна
Випручавсь його кулак.

„Ну, — сказав халїф, — нївроку!
Сим струментом раз до року
В бік дістати, тай досить.
Аж тремчу, чим се скінчить ся!
А Джяфар яка лисиця!
Вміє нічлігу просить!“

Тимчасом в нутрі будинку
Клямка бряз! і за хвилинку
Ключ у замку заскрипів,
І патлата головище
Вихилилась. „Прошу ближче!
Тут! На сходи між стовпів!“

Гості в пітьмі лап-лап-лап,
І по схолах шлап-шлап-шлап,
А господар їм з долини:
„Стійте, де хто є! Гей ну
Най сі двері я замкну,
То впущу вас до хатини.“

Входять. Хатка невеличка,
Стільчик, лавка і поличка,
Чисто виметений піл; ¹⁾
Серед хати з тертиць збитий
Білим обрусом прикритий,
Вмасний квітками стіл.

На столі шматок печенї,
Два фрикаси приперчені,

---

¹⁾ підлога

Легомина запашна,
Огірок і марципани,
Медяник з маківниками,
Бутля доброго вина.

Тут господар не витавшись,
Ні про що їх не питавшись,
При столі спокійно сів,
Проковтнув вина склянчину,
З'їв неченї половину,
Огірком її заїв.

Потім позирнув на гостей,
Так що їм до самих костей
Тілом холод перебіг,
І сказав: „Які роззяви!
Марш оттам до тої лави
І зробіть собі нічліг!

„Чи вам може таки ласо
На мов вино і мясо?
Ну, попробуй лиш котрий
До стола торкнуться ся пальцем,
То всіх трох таким вас смальцем
Насмарую — Боже крий!“

І сягнувши на полицю
Здоровенну патерицю
Зняв із неї сяжньову.
„Бачиш, мой! Отсим смарую!
І бігме не подарую!
Де засягну, там урву.“

Гості мов німі мовчали,
І на лавці посідали, —
Чи тремтіли — хто там зна.
Кождий сам собі міркує:

„Най з тобою чорт жартує;
Се правдива сотона!“

А господар бук у руки,
Знов до мяса без принуки,
До вина й до марципан;
Далі троха підсентившись
І вина як слід напившись
Забурчав мов злий кабан.

„Ні, хоч як собі міркую
І в макітрі порядкую,
А не може сього бути,
Щоб були ви чесні люде.
Ви злодії, ви паскуди, —
То досить лиш раз зирнуть.

„Ну, ти грубий череваню, —
Я готов у калабаню
До чортів піти як стій, —
(Мовив він до Джіафара)
Коли ти не є почвара
І не вийшов на розбій.

„Або ти там чорномазий,
Теслозубий неіре вражий,
(До Месрура так казав), —
Тьфу, яка гидка публіка!
Видно, той би з чоловіка
Із живого шкуру драв.“

І він плюнув, відвернув ся,
І по хаті закрутнув ся,
Заспівав собі під ніс:
„Там на небі честь Аллаху,
На землі ж не маю страху,
Хоч би й біс до мене ліз.“

„Джіяфаре, слухай серце, —
Так халїф до него шепче, —
Я би конче знати рад,
Як сей гаада називавсь,
Ремеслом яким займавсь, —
Мусиш ти його спитать.“

„Пане, — відповів міністер, —
Хочете, щоб він менї стер
Грішні кости на камуз?
Бога бійте ся! Мовчімо,
Як найшвидше геть втечімо,
Щоб не був нам тут шляхтуз.

„Аджеж бачите, він п'яний,
А в руках бук деревляний!
Ну, лиш писну я слівце, —
Може свиснуть по за уха,
Так що в нас не стане й духа.
І хтож буде знать про це?“

„Ну, най се тебе не страшить!
Усьміхнувшись рік Ер-Рашід,
Не такий він людоїд.
А я конче мушу знати,
Як він зветь ся, чим зайнятий,
І який його був рід“.

„Добре, пане, дізнавайтесь,
Та на мене не здавайтесь, —
Відповів йому везир, —
А я раджу: будьмо тихо,
Не дратуймо враже лихо, —
Най на него впаде гир!“

„Нї, я мушу тєє знати, —
Відповів халїф завзятий,

Яку хоч придумай річ:
Як зовуть його найменно,
Чим займаєсь він щоденно,
Чом осьтак проводить ніч.” ●

Джіяфар поблїд, схилив ся,
Зимним потом весь облив ся, —
Бач попав між два огні.
„Не вгодиш царю — не гоже,
А промєвиш — Боже, Боже,
Поможи сей раз мені!”

ПІСНЯ ЧЕТВЕРТА.

Та господар попоївши
І підпивши й подобрівши
Обізваз ся з за стола:
„Гей, а що там, заволоки,
Скрипите, мов ті сороки?
Про що гутірка зайшла?“

Джіяфар відрік по хвили:
„Пане, ми тут говорили,
Що за добрий ти для нас;
Дав нам захист в хаті своїй
І хто знає від якої
Злої халеки нас спас.

„За твою отсю гостинність
Почуваємо повинність
Чимсь віддячити тобі;
Тож скажи, як тебе звати,
За кого раз враз благати
Бога маємо в мольбі“.

„Ге, ге, ге! — зареготав ся
Іх господар, аж хитав ся
Стіл від реготу його.
„Ти, мізернее ледащо,
Мені дякувать? І за що?
За гостинність? Го, го, го!

„Чхать мені на ту гостинність!
А повинність? Ну, повинність
Я одну вложив на вас,
Щоб ні про що не питали,
Ні мур-мур не воркотали,
А як ні — махай сейчас!“

„Пане — Джіяфар знов мовив, —
Щоб Аллах вас поздоровив!
Ваше слово нам сьвяте.
Та хоч слово в вас крутее,
Та діла сьвідчать не тее,
Серце ваше золоте.

„Ми чужі вам, незнайомі,
Ви ж під ніч у своїм домі
Захист нам дали, як в день;
Маємо спокій, вигоду,
Дивимось на вашу вроду,
Ваших слухаєм пісень.

„Будемо за вас молити ся,
В своїм городі хвалить ся,
Як то ви гостили нас;
Тільки просимо уклінно,
Розповіжте нам сумлінно,
Хто ви, як нам звати вас?

„Чим займаєтесь за днини,
І з якої то причини
Так проводите сю ніч?
В сьвітї ми були не мало,
А ніде нам не впадало
Бачити такую річ.“

Ті слова, як мід із перцем,
Вхопили мабуть за серце

Їх медведя кудлая;
Він напиривдись і надув ся
І до гостей обернув ся:
„Знаєть вам хочеть ся, хто я?“

„Ну, нехай і так, прибуду,
Як схотіли ви, так буде, —
Виявлю вам свій секрет.
Та глядіть, не обзивать ся,
Не перечить, не сьміять ся,
Бо хто писне, бю в хребет!“

„Пане, борони нас Боже!
Хтож тобі перечить може?“
Скрикнули всі три нараз.
„Ну, глядіть же! Як що вчую,
То — їй, Богу не жартую —
На лемішку змішу вас.

„Перед всім вам треба знати,
Як мене при людях звати, —
А імя мое Бассім.
Ремесло мое — ковальство,
А жите мое — удалство,
Дулі тичу в ніс усім.

„Бачте, в рості анї в кости,
Анї в силі анї в злости
Бог мене не уквивдив.
В день до праці є охота,
Аж горить в руках робота,
Хоч би й як їх натрудив.

„Богу віддаю, що Боже,
Вірю, він мені допоможе
Вік увесь отак прожить:
Щоб у днину заробити,

В ніч проїсти і пропити
І ніколи не тужить.

„Чоловік я не злосливий,
Та коли хто нечестивий
Мене надто роздразнить, —
В карк як лусну без обслони,
Будуть цариградські дзвони
Рік йому в ухах дзвонить.“

„Сьвят, сьвят, сьвят Аллах над нами!“
Ледво чутними словами
Зашептали гості в мить, —
„Від війни, чуми, вогнища
І від твого кулачища
Зволь нас Боже боронить!“

„Що муркочеш по старечій?
Хоче хто мені перечить?“
Крикнув схопившись Бассім.
„Гей, на бороду пророка,
Зараз тая смотолока
Полетить к чортам усім.“

„Пане, молилось на разі,
Щоб в тій силі і відвазі
Бог весь вік тебе зберіг,“ —
Рік халїф. Бассім почухавсь,
І ще більше удобрухавсь
Спершись на столовий ріг.

„Та найгірш над все, мєспане,
Що на сьвітї в погане —
Скорпіон, блощиця, вош —
Не люблю тих легкоробних,
Пісно-масно-преподобних
Фарисеїв і сьвятош.

„Тих, що звикли в люд вмовляти :
„Ми в Аллаха адвокати,
До Аллаха — через нас!“
Тих — бодай їм не прожити ! —
Що боронять вірним пити
Божий дар — сей винний квас.

„Я на сев сьвятокрадство,
Фарисейство і лайдацтво
Не подам ся, поки жив !
Бога щиро прославляю,
Хліб свій чесно заробляю
І вино все буду пив.

„Бог те бачить і все чує,
Ласкаво мене ратує,
Посилає благодать:
Дає сили, щоб що днини
Без похиби, без відміни
Заробив я драхмів¹⁾ п'ять.

„Як п'ять драхм у жмевї маю,
Просто на базар чвалаю
І всі чисто видаю:
Одна драхма йде на мясо,
Бо люблю поїсти ласо,
Друга на вино, що пю.

„Третя драхма для потїхи
На цукри, соки й горїхи,
А четверта на сьвічки,
П'ята йде на хліб пшеничний,
На цьвіти, сей стрій празничний
Із небесної руки.

---

1) Драхма в тих часах була невеличка
срібна монета, троха менша від теперішньої
корони

„Так заробок свій щоденний
Видам чисто, щоб в кишені
Ані аспра не лишити,
А тоді до дому, братку,
Все кладу ось тут в порядку,
Сам себе давай гостити!

„Стіл застелю і вквітчаю,
Хліб і мясо все покраю,
Засьвічу свічки як слід.
„Ну, Бассімцю, ви сьогодні
Наробились, десть голодні?
Прошу, прошу на обід!“

„Ім собі і пю й співаю,
Ні про кого дбать не дбаю,
І мене ніхто не зна;
Так втішаюсь до півночі,
Потім сон затулить очі
І храплю собі до дня.

„Двадцять літ отак прожив я,
Ще ні раз не відступив я
Від тих правил; не було
Тут душі чужої в хаті,
Аж вас перших тут, патлаті,
Якесь лихо принесло.

„Ось вам, ви пани прибуді,
Чи купці чи дурилюди,
Вся історія моя.
Ну, здоровля ваше! шулем:
Споминайте серцем чулим
Все Бассіма коваля!“

Гарун Ер-Рашід сю повість
Слухав як найкрасшу новість, —

В смак йому був сей піяк,
Сей коваль завадняка, —
І тихенько він балака
Джіяфарови ось як:

„Сей Бассім, то хлоп не швайка!
Гордий троха, та се байка, —
Грають мухи в носі, бач.
Дай-но, ми йому на пробу
Всиплем троха свого бобу,
Змінимо сей сьміх на плач“.

Ще там кілька слів на віру
Пошептав халіф везіру,
А везір лице схиля,
І щиренько, м'ягко, гладко,
Мов невинне дитятко
До Бассіма промовля:

„Пане, хоч в словах химерний,
Чоловік ти характерний,
Своїм шляхом сьміло йдеш;
Відцуравшись товариства, —
Сварів, поговорів, здирства
Від людей не зазнаєш“.

„Так — сказав Бассім, икнувши —
Двацять літ отан жию вже,
Кожду ніч у мене баль,
Кожду ніч мій стіл накритий,
І я п'яний і я ситий,
І жию й мені не жаль“.

„Алеж друже мій, — озвав ся
Джіяфар, — ану постав ся
У положене тяжке:
Стрілить в голову халіфу

Завтра видати тарифу,
Розпорядженє таке:

„Сповідасмо громаді —
Всі кузнї в цілім Багдаді
На три дні позамикать,
А хто в кузню кроком ступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Того смертю покарать.

„Певно, був би се, мій друже,
Сьмішний заказ, та не дуже.
Що тоді зробив би ти?
Відки б взяв пять драхм у жменю
На свічки та на печеню,
На вино та на цвѣти?“

Мати рідна Василюх,
Як не визвірить ся лихо
На розмівника Бассім!
„А щоб ти менї сказив ся!
І сим словом подавив ся!
Щоб капут був вам усім!

„Ну, чи я не дурень крайній,
В тій годинї незвичайній
Сих драбуг і волоцюг
У свій тихий дім впускати
І ще тут їм виявляти
Весь життя мого ланцюх!

„Слухай, чорна ти вороно!
Щоб тебе на Боже лоно
Не пустив сьвятий Петро!
Щоб штовхнув тебе на мило,
Коли рік ти се в злу хвилю!
Сто кольок тобі в ребро!“

„Друже любий, угамуй ся,
Не клени і не дратуй ся!
По що Бога всеє звать?
Я сказав се не для того,
Щоб накликати щось злого,
А оттак пожартувать.

„Двацять літ вже реґулярно
Ти живеш собі так гарно,
І Господь тебе беріг,
І халіф ще анї разу
Сего дикого указу
Не давав — сеж був би сьміх.

„Ну, а так собі для шпасу
Поміркуй, якого б квасу
Наробив тобі той день,
Як би так — виходиш з дому,
А тут гов! „Нїде нікому
В кузнї не робить ні цень!“

„Боронь Боже, щоб так сталось!
Але як би сев склалось,
Що почав би ти тоді?
Де тобі пять драхм узяти?
Що почати? Що сказати?
Був би ти як на ледї.“

„Га, поганая роззяво!“ —
Тут Бассім підскочив жваво
І ухопив бук до рук, —
„Будеш ще про се хармаркать?
Конче хочеш зло накаркать
На мій дім? А щоб ти пук!

„Слухай, аджеж як між вами
Хто поганими словами

Наворожить зло мені,
Як би завтра прем халїфу
Стрілило таку тарифу
Видать і замкнуть кузнї —

„Як би я без заробітка
Полишив ся — то на сьвідка
Магомета кличу тут, —
Хоч ховайтесь в нори-дїри,
Я знайду вас, бузувіри
І всім трем зроблю капут.

„А тепер, обридлі гостї,
Що лиш до грижі і злостї
Довели мене — ану!
Забирайте костюмахи
І летїть, нічнії птахи,
Хоч в баюру смолянчу!

„Хай вам вовк очима сьвітить!
Хай вас безголове стрїтить!
Я не чочу знати вас!
Гай же! В зломану годину!
Хто не йде, то зараз кину
Із вікна в поганий час!“

Що робити, гостї встали,
Мовчки з хати поманджали,
Радї, що кінець на тїм;
Кленучи як по паперї
Отворив їм дому двері
І замкнув по них Бассім.

Як на вулицю дістав ся,
Ер-Рашід розреготав ся.
„Що, не хлопець сей Бассім?
Щире серце парубоче,

Сипле правду просто в очи,
Сам для себе єсть усім.

„Ну цікавий я від нині,
Як то завтра в тій годині
Знов побачимо його?
Що то буде він балакати?
Буде злоститись, чи плакати?
Алеж буде мав чого.“

Швидко мало вже свитати,
Як з проходу до палати
Потайно халїф вернув;
Швидко Богу помолив ся,
Розібрав ся, положив ся
І я з купелі заснув.

ПІСНЯ ПЯТА.

Скоро добрий день зробив ся,
Вже халїф зо сну збудив ся,
Із мягкого ліжка встав,
У водї холодній вмив ся,
Щиро Богу помолив ся,
В радну салью завитав.

Там уже дворян без міри,
Там везіри і еміри
І урядники й князі
Посходились раду радить,
І судить, карать і ладить,
Долю важить на вазі.

Всі халїфу поклонились,
На диванах розсадились,
І приказу мовчки ждуть;
Та халїф про щось гадає
І на тронї не сїдає
І приказу щось не чуть.

Усьміхнувся, аж хихикнув,
Джіафара к собі кликнув
І сказав: „Пішли сейчас
До всіх міських комендантів,
Най шлють возних і трабантів
І окличуть сей указ:

„Від тепер через три днини
Щоб нічого не робили
У Багдаді ковалі;
І під страхом злої смерти
Всі кузні велю заперти,
Всі — великі і малі.

„Хто до кузні кроком вступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Той без суду, без потіх
По короткій процедурі
Буде висіти на шкурі
Там-же, де сповнив сей гріх.“

Джіафар прийняв з поклоном
Сей указ — він став законом,
І за хвилю вже гонці
Мов шалені живо гнали,
Комендантам знать давали
У Багдаду всі кінці.

Не минуло пів години,
Вже барвистії дружини
Вулицями міста йшли:
Возні, слуги, отамани,
Хоругви і барабани,
Труби й сурми всі ревли.

Всюди бубнили й бреньчали
І сурмили і кричали:

„Правовірні, гей, сюди!
Слухай царського указу,
Щоб з невідомости з разу
Не вплескатись до біди.

„Від тепер через три днини
Щоб нічого не робили
У Багдаді ковалі,
І під страхом злої смерти
Мусять всі кузнї заперти,
Всі, великі чи малі.

„Хто до кузнї кроком вступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Той без суду, без потїх
По короткій процедурі
Буде висїти на шкурі
Там-же, де сповнив сей гріх.“

Люде слухали, ззирались,
Охали і дивувались:
Відки се? і по що то?
Та розпигувать, перечить,
Нарікать, або злоречить
Не відважив ся ніхто.

Майстер, що держав Бассіма,
Як звичайно, перед всіма
В ранці рано в свій варстат
До роботи поспішав ся
І лише що забирав ся
Свою кузню відмикать, —

Аж тут: тур-тур, бумс тра-та-та!
Царська служба сороката
Йде і бубнить і кричить,
Щоб не сьмів коваль ні оден,

Хоч би був і як голоден,
Три дни в кузню поступить.

Ковалисько слухав, слухав,
І потилицю почухав
І бурчав собі під ніс:
„От іще указ безглуздий!
Ну, якої хочуть нужди?
Се порядок? Хай їм біс!“

Він бурчав, що мав бурчати,
Але голосно кричати
Не посьмів: халїф не кум!
Так стояв мов кіл осики,
А від кузнї ключ великий
Мав в руці немов на глум.

Далі троха погадавши,
Ключ челяднику віддавши
Мовив: „На, домів жени,
І повісь його на клинці,
Сам же й інші челядинці
Приходїть за штири дни!“

Аж ось мало що проспавшись
І не мившись, не купавшись
До роботи йде Бассім,
І мурчить собі без страху:
„Там на небі честь Аллаху,
На землі-ж начхаю всім“.

Що за біс? Підходить ближче
Кузня замкнена! Хлопчище
Перед кузнею сидить.
„Гей ти, мой, що гавя ловиш?
Чому кузню не отвориш?
Хочеш небо тут чадить?“

„Попусав ся замок, сину?
Зараз я його відчиню,
Лиш раз трахну кулаком.
Ретязь вискочив? Не бій ся,
Зараз відірву завісся —
Лад усьому дам мельком“.

Та тут майстер наблизив ся,
І Бассім йому вклонив ся.
„Ні, Бассіме, — мовить сей, —
Замок мій не зопсував ся,
Ані ретязь не зірвав ся, —
Не ломай мені дверей.“

„Так чогож сьому роззяві
Пусто тут сидіть на лаві?
Гей, до праці, ти, чухрій!“
Але майстер вуса смикнув,
До Бассіма гнівно крикнув
„Стій Бассіме, не дурій!“

„Чи ти заспаний, чи п'яний?
Вплив розум твій поганий?
Хочеш кузню відчинять?
Чи не чув тих слів, що хором
Верещали нам на сором?
Чи не хочеш віри нять?“

„Нам на сором? Там до ката!
А то хто сьмів верещати?
Я не чув, їй Богу ні!“
„Ей Бассіме, — мовив майстер, —
Тут біда, ніякий кляйстер
Не заліпить сї три дні“.

І сказав йому до разу
Зміст халіфського указу

І погрозу ту тяжку,
Що хто наказ переступить,
Раз клевцем по штабі влупить,
Той повисне на гаку.

Як почув Бассім ті вісти,
Аж здурів, не знав чи сісти,
Чи стояти, чи тікати;
В голові було безладу,
З рук упало все знаряде,
Лиш уста щось булькотять.

„Бий його хрещена сила!
Не казав я? Розносила
Зла година тих драбів!“
Шлях думок його був простий:
Він згадав вчорашніх гостей
І заляв проміж зубів.

„Ох, як би мені їх в руки!
Я би їм додав принуки,
Аж би їх мара взяла!
Бач, поганці! В злу годину
Загадали злу личину,
А вона як раз прийшла“.

„Е — сказав коваль — Бассіме,
Що тобі біда відійме?
Ти собі волів козак!
Жінки ні дітей не маєш,
Сам за себе тільки дбаєш, —
Чим тобі журить ся так?

„Але в мене, брате, злидні!
Жінка, діти, а тут три дні
Свято — хоч свищи в хащи!“
Та Бассім його не слухав,

Мов сліпий довкола нюхав,
Все крізь зуби бурчачі.

Майстра гнів узяв поганий.
„Ти, Бассіме, певно п'яний.
Вже то бачу я давно:
Ти безбожно проживавш,
У ночі жереш. гуляєш,
Пеш заказане вино.

„Видно, за твої провини
Нас усіх отсеї днини
Тяжко так скарав Аллах.
Геть від мене! Забирай ся
І ніколи не вертай ся,
Щоб і дух твій тут не пах!“

Майстер ще сварив сердитий,
А Бассім неначе змитий
Скулив ся і драла дав;
Він ішов зовсім безтямно,
Тільки вперто, ненастанно
Всіх прохожих оглядав.

„Боже, — буркотів він стиха, —
Дай, щоб справці мого лиха,
Ті прокляті віщуни
Тут мені попали в руки, —
Вже б я їм додав принуки,
Що й не дригнули б вони.“

Так без думки і без тями
Він поплентався улицями,
Аж до лазні заблукав.
„Дай обмиюсь тут із бруду,
А потому далі буду
Клятих гостей тих шукав“.

Входить в лазню, оглядаєсь,
В тім до него наближавсь
Той що вслугув, банник;
Глигнув раз і втішивсь дуже:
„Ах, Бассіме, любий друже,
Деж ти так від мене зник?“

Здивував ся Басімище,
Банника оглянув ближче:
„Чи ти дідько, чи Калед?“
„Так, Калед, що здавна дружні
Ми в одній робили кузнї
І один зносили гнет.

„Тямиш, як то ти бувало
Ратував мене немало
І роботою й грошем!
Як з тобою я розстав ся,
То з ковальством я прощав ся,
В банї ось засїв кошем.

„Та старе добро тямую,
Тебе щиро я шаную.
Що тебе болять? свербить?
Говори! Клевуся на Бога,
Що лише моя спромога,
Рад для тебе я зробить“

„Друже мій, — Бассім озвав ся, —
В мене нині розвязав ся
Міх цілий поганих бід.“
І він розповів Каледу
Всю історію з переду
Аж до кінчика, як слід.

„Се мене найгірше злостить,
Що сю ніч прийдець ся постить,

Але се ще пів біди.
Гірше те: як раз зломаю
Те, що доси мав в звичаю,
То вже більш добра не жди.“

„Друже любий, угамуй ся,
Тим ні крихти не турбуй ся!“
Мовив весело Калед.
„Плюнь на те ковальство нині,
Стань за банника при мині!
Ось тобі цілий секрет:

„Гостя обіллеш гарненько
І натреш його міцненько,
Змажеш голову жовтком,
Милом насмаруєш тіло,
Щіткою начухай сьміло, —
Будеш славним банником.

„Ще як будеш не сердитий
І навчиш ся стригти, брити,
Повісти сьмішні складать,
До папуч вкладати віхті,
Зручно обтинати віхті, —
Будеш мати благодать.“

Ну, Бассім у тую пору
Іншого не мав вибору,
Скинув шматє як стояв,
Фартухом заперезав ся,
І до бані показав ся,
Гостя швидко в руки взяв.

Як почав його милити,
Терти, м'яти, стригти, брити,
Обливать по голові, —
Гість гадав, що він у ряю,

Дав йому против звичаю
Басарунку драхми дві.

Другий дав одну драхмину,
Третій знов там щось докинув,
П'ятий, шестий — геть усі,
Так, що поки звечеріло,
Наш Бассім за своє діло
Мав п'ять драхм у фартусі.

Свій заробок зрахувавши,
Своє шмате знов убравши,
Крикнув весело Бассім:
„Е, великий Бог на небі!
Вже я нині не в потребі,
Чхат' мені халіфам всім!

„Чхат' мені на кузню й молот!
Тут не знати-му про голод,
Буду радше банником.
Се куди мені зручнійше,
Користнійше й привмнійше,
І не втомлює цілком!“

І забравши драхми в жменю
Він по хліб, вино й печеню
На базар подралював;
Усього як слід купивши,
Ані аспра не лишивши,
Вже смерком домів вертав.

Тут роздяг ся, все попрятав,
Де дірки були, полатав,
Скатеркою стіл накрив,
Умаїв його квітками
І заставив тарілками,
І свічками звеселив.

Чарку наповнивши спішно
Він сказав тоді утішно:
„Гей, се випемо на злість
Тим драбам, бодай послизли,
Що мене так вчора згризли!
Хай їм сором очи їсть!“

ПІСНЯ ШЕСТА.

Ніч настала. Темно всюди,
Сплять давно робучі люди,
Та халїф іще не спить;
Він не то, щоб думав важко,
Як тим бідним жити тяжко,
Як то їх біда гнітить —

Він все думав про Бассіма,
Як то десь, мов кінь без сїна
Важко він тепер сопить.
Чи сидить, кусає пальці?
Чи простягши ся на лавці
Слуха, як живіт бурчить?

Весело халїфу думать,
Як коваль там мусить рюмать,
Кляст, злитись неборак!
Але то не вся ще кара!
Ось він кличе Джіафара
І йому говорить так:

„Ну, як думаєш, мій друже,
Наш коваль приємно дуже
Проводити-ме сю ніч?“

Д ж і а ф а р.

„Ей, не ситий і не паний, —
Будуть снити ся цигани, —
Се куди немила річ.“

Х а л і ф.

„Ну, вдягай купецьку свиту!
Мусимо йому візиту
Нині поночи зробить.“

Д ж і а ф а р.

„Пане, сього б я не радив.
Як він вчора нас скромадив, —
Нині певно буде бить.“

Х а л і ф.

„Нї, дарма про се товкмачить!
Мушу я його побачить.
Клич Месрура зараз тут!
Без замішки, без сперечки
Одягаймось по купецьки
І махаймо в божу путь!“

Не минуло пів години:
Вулицями три людини
Серед пїтьми тихо йшли
Аж в той темний закаулок,
Де Бассім мав свій притулок —
І щож там вони найшли?

Із Бассімової хати
Сьвітло з далека видати
І веселий чути спів:

„Гей на небі честь Аллаху,
На землі-ж не маю страху.
Щоб мій ворог оцапів!

„Джіафаре, — мовив живо
Ер-Рашід, — се що за диво?
Кпить собі з нас сей коваль!
Щоб стягти на него злидні,
Я кузнї запер на три дні,
А йому й зовсім не жаль!

„Світить, їсть і не й співає, —
Відкиж драб той гроші має?
Чейже не заклепав їх?
Все те я бажаю знати.
Стукай но! Впросись до хати!
Будем мати сто потїх.“

„Пане, се не добре діло, —
Відповів везір несміло, —
Почуваю в тілі страх.
Се щось буханьцями пахне....
Ну, як сей дикун тарахне
Вашу сьвятість по зубах?“

Та халїф на се був строгий:
Як упресь, мов віл на роги
Не міркуючи бере.
„Стукай хлопче!“ І Месрур
Сперши ся грудьми о мур
Стукнув у вікно старе.

А Бассіму за хвилину
Вже вино ввійшло в чуприну
І збиралось на любов.
„Боже, коб при сій комашні

Мої гості учорашні
Тут мені явилися знов!“

Буркнув так, аж туг, спасибі,
Щось там: стук, стук, стук по шибі!
Скочив до вікна як звір.
„Що за стук?“ кричить у злості.
„Ми, твої вчорашні гості“ —
Мовив із ниау везір.

„Що?“ ревноу Бассім як тур,
Звісив голову за мур,
Щоб їм добре придивить ся.
„Ви тут знов? Альо, тікайте
І верби собі шукайте,
Щоб на ній вам удавить ся!

„Ех, як би я нині рано
Був де здибав вас, погано
Було б з вами! Я б зім'яв,
Потрощив вас на макуху,
Так щоб жадну з вас псяюху
Рідний тато не пізнав.

„А тепер — цікав я знати,
Що вас до моєї хати
Знов за халепа несе?
Клити з мене, голомази?
Чи щоб я скрутив вам вязи?
В мене не купить і се.“

„О Бассіме наш всечасний, —
Відповів везір облесний, —
Клити з тебе? Крий нас Біг!
Ти хозяїн наш хоробрий,
Ти такий для нас був добрий, —
Хтож би з тебе клити міг?

„Таж ми рано чули крики,
Той указ халїфів дикий,
Що кузнї всї на три дні
Замика, й за тебе, друже,
Нам було турботно дуже.
Будь же ласкав, відчини!

„Ми прийшли тебе відвідать
І потїшить і тобі дать
Добру раду. На часок
Нас впусти! Нам любі хвилі
Тебе бачить в добрій силі,
Твій почути голосок.“

„Ха, ха, ха! — Бассім сьмієть ся. —
Дурню! так тобі здаєть ся,
Ваших я жадний потїх?
Впущу вас, гидкі фафулі,
Щоб під ніс вам тикать дулі,
Насвистать на вас усіх!“

Ось по сходах він гуркоче,
Ось у замку ключ скрегоче,
Ось він двері відчиня,
В гору їх веде з собою
І впускає до покою,
На порозї зупиня.

„Ну, погані волоцюги,
Смаровози і дрантюги,
Завидющі слїпаки!
Гляньте, вибалуште очі!
Ви гадали, сеї ночі
Буду їсти дріжаки?

„Гляньте, ось-де хлїб у мене,
Ось вино, а ось печене,

Марципани і цукри.
Але жадеє з вас, мовпане,
Ні шматочка не дістане,
Хоч всю хавку розідри!

„Ви прийшли мене потішити?
Я-б радніший вас повісити
На один порядний шнур!
Гей там ти, козяча пико,
По що так захланно й дико
Зиркаєш до конфітур?“

„Пане, — став халіф мовляти, —
Ми не хочем оскорбляти
Вас на трунку й на їді;
Вас відвідать ми прибули,
Бо як той указ ми чули,
Думали, що ви в біді.

„Вірте, той указ дивачний,
Що царь видав необачний,
Нас зачудував зовсім!„
„А самі то ви, прокляті,
В тім нещастю винуваті,“ —
Гнівню відгукнув Бассім.

„Як впускав я вас до хати,
Не казав я вам мовчати?
А з вас дідько: кра тай кра!
Тай накракали в злу пору
На халіфа тую змору, —
Кракала би з вас мара!“

Д ж і а ф а р

„Пане, щоб ми так здорові,
Як з халіфом ми у змові!

І не злий був, видно, час,
Бо влизнули ви від злого,
Не пошкодив вам нічого
Той халїфів злий указ.“

„Ха, ха, ха! — Бассім регоче, —
Пан халїф, коли захоче
Ще Бассіма оховстать,
Обчімхати мов ломаку,
На припін взять, мов собаку, --
Мусить дуже рано встать!“

Д ж і я ф а р.

„Пане, будьте любі годні,
Розповіжте, як сьогодні
Викрутились ви з біди?
Сеж нам радість, як у небі,
І наука, як в потребі
В ваші наетупать сліди.“

Б а с с і м

„Ну, трясу́чка вам і змора!
Вже вам повідав я вчора,
Що жив гарно двадцять літ, —
Аж сьогодні, як кузнї
Всі заперли, то менї
Замакітрив ся весь сьвіт.

„Плентавсь я, мов штири няні,
Аж заплентав ся до банї —
Бог за мене не забув!
Друга щирого знайшов я,
В мить навчив ся там, немов я
Банником із роду був.

„Отже поки звечеріло,
За своє банницьке діло

Я п'ять драхм і заробив ;
Накупив собі що треба.
Дбає Бог за мене з неба!
Ледарів щоб грім побив!

„Чхат' мені вже на халіфа!
Що мені його тарифа?
Чхат' на ковалів цілком!
Я без муки і без страти
Хочу жити і вмирати
Правовірним банником!“

Д ж і я ф а р.

„Пане наш благочестивий,
Видно в Бога ти щасливий!
Та чи тяжко бути біді?
Ну, як би халіф наш лютий
Бані всі велів замкнути,
Що зробив би ти тоді?“

Б а с с і м.

„Чи не мовив я від разу,
Що від вас лиш гнів, уразу,
Прикрість мушу я зазнати?
Чи не кляв ся ти, лукавий,
Що не будеш в мої справи
Носа свого втікати?“

„Ти проклятий череваню!
Було лізти в калабаню,
А не в мій затишний кут!
Щоб ти спати ляг в тернину
Голой, поки в злу годину
Злее слово вирік тут!“

Джіяфар зігнувсь покірно,
А халїф сьмієсь безмірно
І хихочеть ся в кулак;
Серце у панів котяче
Люблять, як рвесь, злить ся, скаче
Перед ними неборак.

Д ж і я ф а р.

„Пане любий, я лиш жартом.
Але всеж подумать варто...
Адже бачиш сам тепер:
Наш халїф усяке може.
Щож би ти зробив, небоже,
Як би він лазні запер?„

Та Бассім вже був підпилий,
То сьміяв ся, а по хвили
Так промовив: „Глупий єсь!
Я Бассім! Най сьвіт весь знає!
І Аллах про мене дбає,
Хоч нехай халїф стечесь.

„Бань не сьміє він заперти.
Банником і жить і вмерти
Я бажаю — й буде так.
Бач, вина ось наливаю!
Слухай, пісню заспіваю,
Хоч ти вішай ся на гак!

„Ой я собі садівник, садівник,
В моїм саду лабазник, лабазник,
Між лабазом стежка бита;
Чи то хлопець, чи то дід
Моїм садом вільно йдїть, —
Від дівчат жадаю мига.

„Як погана — подарую,
Як красуня поцілую,
А хто заздрий, тому пшик.
Всім магнатам, бузувірам
І халіфам і везірам —
Хай їм жаба під язик!“

Так Бассім собі співав.
Ість і смокче й попивав,
Поки півень не запів.
Ось із лавки гості встали
І Бассіма попрощали, —
Вже пора рушать домів.

Д ж і я ф а р.

„Пане, кланяємось чемно!
Але так нам тут приємно,
Так ваш любий голосок,
Що для дружньої розмови
Ми й на другу ніч готови
Ще забігти на часок.“

Б а с с і м.

„Краще забіжіть, ви хами,
До старого чорта мами, —
Се вам, бачить ся, з рідві:
Заночуйте де в болоті,
Розмовляйте з кілем в плоті,
Замість докучать мені.“

Так приємно попрощавшись
І на вулицю діставшись
Товариство геть пішло,
А Бассім наївшись, впившись,
Навіть Богу не молившись
Почухрав собі в стебло.

ПІСНЯ СЕМА.

Нова днина почала ся;
Царська рада зібрала ся.
Ось царь видав маніфест:
У Багдаді всі лазні
Зачинити на три дні, —
Хто відчинить, вбить на хрест.

Люд лякав ся, дивував ся...
„Що се знов таке?“ питав ся
У сусіда там сусід.
„Вчора всі кузнї заперли,
Ниві всі лазні заперли, —
Чогож завтра ждати слід?

„Чи халїф наш так жартує,
Чи нового щось готує,
Чи трібує послух наш?
Ти один се знаєш, Боже,
Що нам добре, що негоже, —
Тож як знаєш, так нас праж!“

Слуги в пишному убраню
Самого халїфа баню
Зачинили перед всім,
І царицину в тій хвили,
Джіяфарову забили,
Й ту, де працював Бассім.

А хозяїн тої бані
Вчувши царське приказане,
Став мов курка під дощем:
„Три дни сьвято примусове!
От нещастє нам готове, —
Жий тепер самим борщем!“

Банники ж в недовгій хвили
Круг Калєда обступили
Тай давай його шпилять:
„Сей Бассім, то друг твій, бач ся.
Він принїс нам те нещастя.
Як ти сьмів його принять?“

Поки там змагались різно,
Аж Бассім, уставши пізно
Від нічних своїх утїх,
Звивши мов яке точило
Свій фартух і щітку й мило,
Суне і сопе як міх.

Він до бані знай простує,
А що сталось, не міркує,
Лиш під ніс гуде жуком:
„Хай там сьвіт увесь валять ся,
Я не буду тим журить ся, —
Буду жити банником“.

Ось край бані він на сквері.
Бач, заперті в бані двері,
Люд сумний, без діла весь.
„Що се ви тут поставали?
Двері чом позапирали?“ —
Так Бассім до них озвесь.

„Може ключ де загубив ся,
Або замок закрутив ся?

Дайте, я лиш раз дмухну!“
Хоч і як всім не до сьміху,
Але мали тут потіху.
„Ну, Бассіме! Ну, ну, ну!

„Хочеш двері відчиняти?
Хочеш баню тепенити?“
„Певно!“ відповів Бассім.
„Ну, поспробуй се зробити,
Коли хочеш бути прибитий
На хресті на місці сім.“

Б а с с і м.

„Що се за дурні балаки?“

К а л е д.

„Друже, знать не чув ти таки,
Як кричали маніфест:
„Веї лазні три дні заперти,
Хто-ж відчинить, винен смерти
І прибить його на хрест.“

Вчувши сей указ султанський,
Мов болван тматороканський
Остовпів Бассім бідар.
„Боже милий, Боже правий,
Чи на нас ти не ласкавий?
Що се за новий удар?“

„Ти б Бассіме, мій небоже,
Надаремно імя боже
В грішнії уста не брав!“
Так сказав господарь бані,
„Від вина уста ті п'яні,
Від обжирства ум охляв.

„За твої гріхи безмірні
Від учора правовірні
Терплять голод ковалі.
Краще-б був ти задригнув ся,
Ніж у наш цех навернув ся
Нам на злидні немалі!

„Трицять літ уже, ти блазню,
Я удержую сю лазню,
І ніколи не чував
Ще подібного указу,
Аж свою ти довгобразу
Пику поміж нас упхав.

„Тож махай і забирай ся,
З ковалями там братай ся,
А між банників не лєзь!
Най тебе Господь провадить!
Нам твоя присутність вадить,
Ти біду приносиш скрізь“.

Став Бассім, неначе змитий.
Що було йому робити?
Чи сваритись, чи ридать?
Він забрав свої манатки
І дав драла без оглядки,
Почвалав, куди видать.

Йде та знай скрипить зубами,
Гнів свій вилива словами:
„А побий же божий грім
Гостей моїх препоганих!
То у головах їх п'яних
Початок тим бідам всім.

„То чорти якісь, не люде!
Що лиш ляпнуть, все так буде,

І то все на людське зло.
Боже, як їх де поцуплю,
То такого лупня влуплю,
Щоб і слід їх замело!“

Поблукавши вулицями
Він вернув домів без тями.
„Що робити?“ крикнув він.
„Ні копійчини в кишені,
Всі кузні й лазні замкнені...
Постить треба? Хай вам хрін!“

„Ні, не буде сего з роду!
Краще скочу з моста в воду!
Що тут маю, все продам!“
І почав перебарати,
За порядком оглядати
Плащ і пояс і турбан.

„Сю барвистую хламиду
Занесу якому жиду,
Чей за ню три драхми дасть;
А турбан отсей хрещатий
За дві драхми як продати,
То мов кинути псу в пасть.“

І турбан в обруч ізвивши,
Плащ порядно ізложивши
Взяв у руки ваш бідар;
Він ще гостям насобачив
І пішов куди сам бачив:
Просто носа на базар.

Помаленьку чимчикує,
Щось буркоче, щось міркує, —

Аж ось глянь, сьвята мечеть.*)
„Дай, війду, помолюсь Богу,
Щоб дав щастє на дорогу
І прогнав все лихo геть“.

Увійшов, як слід обмив ся,
Щиро Богу помолвив ся,
І від серця відлягло;
Він покинув гостей клясти,
Став кругом очима пасти,
Чей би добре що прийшло.

В сїнях храма зупинив ся,
В плащ сьвяточний нарядав ся
І турбан на лоб надїв,
І стоїть собі й міркує,
Як то зараз попрямує
На тандиту до жидів.

Аж ось жінка наближавсь
І Бассіму приглядавсь,
Бачить: крепкий се козак,
Плащ, турбан на нїм заможний,
Мислить: се від суду возний, —
І рекла до него так:

„Пане мій великоможний,
Чи не є ти з суду возний?“
„Так — відмовив їй Бассім
І повів очима грізно, —
Я є возний, рано й пізно
Служу судиям усім.

„А як хочеш, то одному,
Найчільвійшому, сьвятому...

---

*) Турецький храм.

А як хочеш, то й сам я
Пан, що правду важить, мірить
Тим, хто в правду його вірить, —
Я премудрий судня.

„Одним словом, все я можу:
Правду людську, ласку божу,
Все готов тобі з'єднать, —
Лиш скажи, чого бажаєш,
Який біль на серці маєш, —
Твою кривду рад я знать.“

„Пане, — мовить жінка з жахом, —
Як ти много одним махом
Набалакав, Боже крий!
Певно славний ти юриста,
Але в мене справа чиста:
Виправить довжок старий.“

Б а с с і м.

„Зволь лише мені сказати,
Хто се твій довжник завзятий,
Я його перед суддю,
Що між всіми наймудрійший,
І до бідних найщирійший,
Заразісько заведу.

„Слухай, жінко справедлива,
Будь лише мені зичлива,
Справу сю віддай мені;
За третину пєстра жваво
Виграю все, коли право
Є по твоїй сторові.

„Та хоч би була та справа
Зла, нечесна і лукава,

Бридка, чорна як смола, —
Я її на правду зверну,
На добро відміню скверну,
Хвіст пуцу вперед чола.“

„Пане любий, — каже баба, —
Скаржусь я на того драба,
Мого мужа. Щоб я так
Дочекала в Бога лєски,
Як подружні обовязки
Не сповняє сей піяк.

„Як мав шлюб зо мною брати,
Обіцяв мені давати
Пять динарів кожен рік
На шпильки, стяжки й одєжу, —
Отсей довг від него стежу,
Бо пропав із ним мій вік.

„Вже пять літ із ним бідую,
Слова доброго не чую,
Лєдво є що їсти й пить,
А ще дідько той лабятий
Видумав за домом спати, —
Най же довг мій заплатить!“

„Щож за заробіток має
Муж твій?“ так Бассім питає.
„Муж мій, пане, чоботар“.
„Га, шкурлатник! стій же, братку,
Я тобі прищєплю латку,
Кину в дрозж тебе і в жар!“

„Пане любий, — мовить баба, —
Ча не слід на того драба
Скаргу в протокол вписать,

У судді на мій рахунок
Вияднати форлядунок,
І тоді його зазвать?"

Б а с с і м.

„Певно, певно! Ось до суду
Вже близенько, сам я буду
Особисто у судді,
Твою справу виторочу,
Форлядунок виклопочу, —
Буде діло все в ладі.“

Се сказав Бассім і сьміло
В суд війшов, мов мав там діло,
Деся постояв при стінї,
Потім гордо вихожає,
Шмат паперу в жменї має
І так мовить тій жонї:

„Ось папір! Тепер приладь ся!
Як на річи будеш знать ся,
То побачиш ще й печать:
За годинку — кайтесь люде!
Чоловік твій смирно буде
Твої руки цілувать.“

Аж підскочила шевчиха.
„Дайже Боже йому лиха,
А вам, паночку, добра!“
І з наміста, що на шиї,
Відірвала дві нові
Драхми чистого срібра.

„Нате, паночку хороший!“
Як Бассім дірвав ся гроший,
То мов яструб в кіхті хап!

„Ще Бассім я! — повідав, —
Ще Аллах за мене дбає,
А мій ворог — глупий цап!“

Повела його шевчиха
Аж на те підсіне стиха,
Де сидів її супруг,
І сама за вуглом стала
І Бассіму показала:
„Он він, панцю, щоб оглух!“

Тут Бассім свій ум відсвіжив,
Свій турбан нагороїв,
Вуса остро підкрутив,
Кашлянув, мов моздір грюкнув,
Палкою в підлогу стукнув,
Очи в лобі закотив.

Бачить, мужичок маленький
І худенький і бліденький
Над роботою клячить,
Як то кажуть, пушка духа,
Шия й сам собі як муха
Якусь пісеньку мурчить.

Тут Бассім не рік нічого,
Наближає ся до нього,
Що клячав на килимку;
Килимок за роги цапнув,
З майстром враз на плечі хопнув,
Наче кицьку у мішку.

„Пане, що се за причина?“
В страсі запищав шевчина, —
Де, куди мене несеш?“

Б а с с і м.

„Маєш тихо бути, смирить ся,
І закону покорить ся,
Бо до трибуналу йдеш“.

Ш в е ц ь.

„Пане, змилуйсь надо мною!
Аджеж не піду, як стою.
Положіть мене, щоб міг
Взяти свиту, вбратись гоже, —
Піду з вами в імя боже, —
Не несіть мене на сьміх.“

Змилювавсь Бассім, шевчину
З килимком на землю кинув;
Люд їх обступив вінком.
Швець пита Бассіма з чуду:
„Хто се зве мене до суду?
Чиїм то я довжником?“

Б а с с і м.

„Жінка зве тебе до суду,
А я урядово буду
Її справу заступать:
Ти весь вік їй закапарив,
Тож за пятьдесят динарів
Ти їй мусиш одвічать.“

Ш в е ц ь.

„О завзяте ти жіноче!
Що вона від мене хоче?
Лиш пять літ женаті ми.
Її денара в рік! Ї сьвідки!
Але пятьдесят? Се відки?“

Б а с с і м.

„Хоч заріж ся, а візьми!

„Зрештою, мій любий друже,
Се мені зовсім байдуже, —
Будеш се судді казати.
А тепер готов? Їй Богу,
Час рушати нам в дорогу.
Я не маю часу ждати.“

І Бассім потяг шевчинку
До судового будинку,
Жінка-ж бігла передом.
Як минули пів дороги,
Швець Бассіму бух у ноги
І сказав таким ладом :

„Пане любий, лиш дві слові
Позвольте, коб здорові,
Мені з вами говорить!“

Б а с с і м.

„Говори хоч двадцять штири!
Ми-ж нічого не згубили,
Перед нами не горить.“

Ш в е ц ь.

„Вірте! — все, що жінка клепче,
Се сліпа їй заздрість шепче.
Бачте, вчора пізно в ніч
Я в сусіди загуляв ся,
Потім там обночував ся, —
Відси й вийшла вся та річ.

„Та клену ся бородою:
Задобрю і заспокою

Я її не в довгий час ;
Най лише переспимо ся,
То і перепросимо ся
І не буде звади в нас.

„Тож прошу, мій пане милий,
Видай присуд справедливий!“
„Що за присуд?“ рік Бассім.

Шв е ц ь.

„Дар візьми від мене, молю,
І пусти мене на волю, —
Буде краще нам усім.

„Вечером домів я вёрну,
Свою жіночку химерну
Приголублю, обійму;
Та тепер як зла, то в суді
Стану я в такій паскуді,
Що суддя замкне в тюрму.“

Думає Бассім: „Хвалабу!
Біс надав мені сю бабу!
З нею панькатись не слід.
Краще взять, що сей дарує,
І нехай собі мандрує
Хоч до чорта на обід.“

І сказав: „Мій друже чемний,
Певно присуд сей приемний
І тобі й твоїй жоні;
Але треба ж би подбати,
Щоби присуд той, о брате,
Був приемний і мені.“

Швець відразу се второпав,
У калитці пошолопав,

Дав Бассіму драхми три.
Сей сказав: Тьфу, тьфу на вроки!“
І у черес свій широкий
Впер мов рака до нори.

Хвильку йшли ще так у парі,
Аж притрапивсь на базарі
Стиск народу, там вони
Буцім то згубились жваво;
Сей на ліво, той на право, —
Вітра в полі догони.

„Жив мій Бог!“ Бассім аж крикнув.
„Ось п'ять драхм сьогодні смикнув,
То ще з голоду не вмиру!
Дбав за мене Бог багатий,
То й було би гріх змінити
Поведенцію стару.“

Тут він зняв свій плащ квітчастий,
З голови турбан кратчастий,
І звинув їх у тлумак,
Край мечеті сів на сходи,
За сьогоднішні пригоди
Богу дякує юнак.

А шевчиха рада дуже,
Що пан возний її мужа
Без пощади тягне в суд;
Наперед чвалає жваво
І міркує: „Є ще право!
Є й на мужа в жінки прут!“

Озирнулась — що за мужа!
Ані возного, ні мужа
Позад неї ні сліду.

Як не крикне: „Леле! Леле!
Най вам дідько кости меле!
Тьфу на горе, на біду!“

Ревучи мов за покійним,
З гнівом, вереском подвійним
Вулицями знай біжить.
Глянь, Бассім сидить край храму,
Очи впер в святую браму
І тлумак в руках держить.

Кинулась до него баба:
„Ось дивіть на сего драба!
Де мій муж? де мій довжник?“
„Жінко, — рік Бассім їй строго, —
Чи я сторож мужа твого?
Чи довжник у тебе зник?“

Шевчиха

„Як то? Ти не є пан возний?“

Бассім

„Брешеш, голосе безбожний!
Груба та брехня на цаль.
Я не возний, я не писарь,
Ні від довжників комісар, —
З батька, з діда я коваль.“

Тут шевчиха мов сказалась,
В чуб Бассімови вчепилась
Тай кричить: „Розбій! Розбій!
Правовірні, гей біжіте,
Поратуйте, допоможіте!
Мій довжник! Гнобитель мій!“

Тут народу тьма зібралась
Тай питають, що за галас?

Шевчиха

„Люде добрі, возний сей
Мав приставити до суду
Мого мужа за облуду,
Тай пустив. Ратуйте, гей!

„В мене взяв дві драхми ланець,
Підкупить ся дав поганець,
Тай пустив його із рук.
Деж найду я правду й віру?
Таж такому бузавіру
Мало буків, мало мук.“

Дехто з тих, що позбігались,
До Бассіма придивлялись.
„Жінко! — кажуть — майстровá!
Гнів і лемент ваш порожний, —
Се-ж Бассім коваль, не возний.
Певно їх таких в два.“

Бассім

„Люде добрі, будьте свідком,
Отся відьма з чортом-дідьком
Бух на мене тай рипить
Про якісь дві драхми, то-що,
І мене, Бог знає по що,
Возним хоче ізробить.“

Тут сей голосно, той тихо
Дорікає: „Фе! шевчихо,
Не годить ся так робить!
Гріх великий і публіка
Роботягу чоловіка
За-без-дармо зачепить.“

Сей падкує, той кепкує,
Третій бабу в бік пакує,

Иньший каже: „Жарт на бік!“
Той кричить: „Вона здуріла!“
Сей свистить: „Горівку пила
Та на мозок дур затік.“

Стала баба наче змита,
З пантелику чисто збита,
Далі плюнула й рекла:
„Оттакі з лемішки пляцки!
Тьфу на розум мій дурацький!“
І до дому потекла.

„Гей, на бороду пророка!
Возним бути — не морока, —
Міркував собі Бассім.
Перед возним кожний страх ма,
Слово скаже він — тай драхма,
Ще й насвище в пику всім.

„Наплювать на ремесництво,
На ковальство і банництво, —
Возним буду покя жив!“
І стуливши драхми в жменю
На базар по хліб, печеню
І все добре поспішив.

ПІСНЯ ОСЬМА.

Тут Бассім їсть, пє, балює,
Там халїф лиш те міркує,
Що то порабля коваль.
„Ну, тяжка на него кара, —
Мовив він до Джіяфара, —
Аж мені бідняги жаль.

„Ось вже північ не задовго, —
Даї, забігнемо до нього.“
„Пане, — мовить Джіяфар, —
Я б не радив. Він сьогодні
Злий як два вовки голодні, —
Впадемо як муха в вар“.

„Се мене зовсім не страшить, —
Підемо, — сказив Ер-Рашід.
„Пане — Джіяфар озвесь, —
Двох разів було б за досить.
Поти збанок воду носить,
Поки вухо не вірвесь.“

„Годі тут балаки гнути!
Як я хочу, мусить бути!“
Рік халїф — і за часок
Знов всі три там чимчикують,
Сьвітло бачуть знов і чують
Знов Бассімів голосок.

„Річ якась невідома!
Бач у него сьвітло дома,
Він веселий! чути спів!
Стукай, друже! Хочу знати,
Що за біс його рогатий
Спомага!“ сказав халїф.

Стукнув Джіяфар несміло.
„Хто там стука? Що за діло?“
Крикнув із вікна Бассім.
„Ми се, купці Дамасценці.“ —
„Трясця вашій лисій неньці!
Забирайте ся зовсім!“

Д ж і я ф а р

„Друже любий, коб здорові,
Отворіть! Ми лиш дві слові
Маємо сказати вам.“

Б а с с і м

„Щоб вже раз вас заїмило!
Думаєте, мені мило
Вашим потурать словам?“

„Що лиш жартом ви сказали,
Все якісь чорти вязали
Гудзом на біду мені.
Адже й нині — сьміх сказати —
Чиж не дав позамикати
Пан халїф усі лазні?“

Д ж і я ф а р

„Всі лазні? Клянем дух з тілом,
Ми весь день за своїм ділом

У господі провели,
То й не чули сего дива.
Відчини, душе правдива,
Нам новин сих уділи!”

Б а с с і м

„Тьфу! Так знать весь день ви спали,
Коли сего не чували,
Про що згає весь Багдад?”

Д ж і я ф а р

„Пане! Богом закликаєм,
Нічогоісінько не знаєм!
Розповідж, коли нам рад.”

Б а с с і м

„Ну, як так, ходіть до хати.
Та одно лиш прошу знати:
Жадних глупств не говоріть,
Чарів не робіть ворожих
Ані натяків негожих,
Що сповняють ся вам в слід.”

Мусіли на се пристати,
А як увійшли до хати,
Обстанову всю таку
Вздріли, як вперед вгадали, —
Отже мовчки посідали
На ослінці у кутку.

А Бассім став їсти й пити
І тимчасом говорити:
„Ну-ко, ти замлїлий гість,
Справді ти не чув і доси,

Що халїф той кривоносий
Устругнув менї на злість?“

Ер-Рашід ледви здержав ся,
Щоб враз не розреготав ся, —
Се-ж до него рїв Бассім.
Сей вина чарчину ликнув,
З розкоші вусами смикнув
І дактилів з'їв зо сїм.

„Ся стрїхята бородище,
Ся безмізка головище
Вджигонула манїфест:
Всї лазні три дні закрити,
А хто сьмів би отворити,
Того пригвоздить на хрест.

„Ну, я власне від учора,
Як велїла ся потвора
Всї кузнї позамикають,
Банником собі зробив ся, —
То в такому опинив ся,
Що нї сїсти нї тїкати.“

Халїф

„Чомжеж ти не йшов за-ранї
До халїфової банї,
Може там би прїняли?“ —

Бассім

„О, як раз попас ся б тамки!
Таж халїфову й султанки
Поперед усїх замкли.

„Знаєте, приблуди любі,
Я вже просто своїй згубі

В темну пащу зазирає.
Тай чи сам я! Набідить ся
Банників ціла копиця!
Таку царь нам штуку вдрав.

„Але дзусь йому! за мене
Бог подбав. Ось тут печене,
І цвѣти й вино й олій!
Я здобув пять драхм, тай тільки!
Івсі видав до копійки
Іне зміню звичай свій.“

„Ось зажди лише, небоже!
Ще тобі, присястобоже,
Досолю!“ — муркнув халіф.
А Бассім вина насипав
В чарку і крізь него глипав
І до свічки ним лелів.

Випив, цмокнув, облизав ся
І до гостей обізвав ся:
„Так, братове, так і слід.
Я їм, лю, а вам оскома,
Ви в куті, а я тут дома,
Я співаю, ви мовчіть!“

„Щоб тобі раз засклепило,
Ти ненажерне мурмило,“ —
Буркнув голосно Месрур.
„Хоч би раз сказав: „ось нате!“
От чудовище патлате,
Самолуб і самодур!“

Гей, як вчув Бассім слова ті,
Як не кинеть ся по хаті,
До Месрура прескочив:

„Дідьку чорний! Чортів балець!
Вжеж не дармо Божий палець
Тебе чорно назначив.

„Вас гостити? Щоб ви зслизли!
Ви мою би працю гризли?
А мені ви що дали?
Чи то ви мені в пожиток
Дар, наїдок чи напиток
Хоч найменший принесли?

„Ви купці? На божі ризи!
Блюдолизи й костогризи,
Ось хто ви! Вода морська,
Що широка і вельможна,
Але пить її не можна,
Бо солона і гірка.“

Стих Меєрур, в дугу зігнув ся,
Та халіф собі всьміхнув ся,
Джіяфару стиха рік:
„Справді, друже мій коханий,
Заслужили ми догачи,
Слушно лавсь чоловік.

„Третю віч до сеї брами
Ми з порожніми руками
Приплелись. Перепроси
Ти його, замни сю справу,
Завтра обіцяй поправу,
Гарний дар за всі часи.“

„Друже, — рік везір облесно, —
Му знайшли ся непочесно,
Вибач! Завтра, сам уздриш,
Ми свій сором закасуєм

І вечерю зафундуем,
Що нас певно похвалиш!“ —

„Ви — вечерю фундувати?!
Закричав Бассім завзятий. —
Скупиндряги, брехуни!
Дайте се дурним на тикти! *).
Я не вірю вам ні крихти.
Радше здохлиб ви на пни.“ (Співає).

„Ваші гості чесні-годні,
Все тверезі і голодні,
Гризають ніхті за столом;
В вас собаки все паршиві,
Ваші слуги все вошиві,
І ви сьвітите чолом“.

Тут халїф не міг здержать ся,
Щоби не розреготать ся,
Та Бассім анї ду-ду:
По покою похожає,
Їсть і не собі й сьпіває,
І не знає про біду.

„Джіафаре, — царь шепоче, —
Пізний час, він спати хоче,
Тай п'яенький вже мабуть;
Може б він розговорив ся,
Як то нині умудрив ся
Знов п'ять драхмів роздобуть?“

Джіафар зітхнув так важко...
„Гей, Бассіме, гей нанашко!...“

---

*) Давати на тикти — в підгірськім говорі: давати до пізнання, натякати.

Б а с с і м

„Що, безмізкі галаї?“

Д ж і а ф а р

„Любий ти нам друг, їй Богу!
Твою втіху і тривогу,
Спочуваєм, як свої.“

Б а с с і м

„Ну, ну, не забріхуй дрібно!
Мов, чого тобі потрібно?“

Д ж і а ф а р

„Лиш одно скажи мені:
Цар лазні замкнута заставив, —
Як жеж Бог тебе направив
Вилабудатись з матні?“

Б а с с і м

„От що, борода ципині!
Ну, нехай, іще вам нині
Розповім по правді все.
Та крий Боже, як нечаяно
Хто з вас зрадить мою тайну
Та між люде рознесе!“

Д ж і а ф а р

„Дядьку, ми не лехкодухи,
Шпіги анї цокотухи,
Їдем геть за день, за два.“
Тут Бассім свої припадки,
Розповів їм як з нотатки
І додав такі слова:

„Хай тепер халїф дурїє,
Та судїв замкнуть не сьміє,
Лад державний розїдрать.
Я-ж при божїй допомозї
Хочу йти по тїй дорозї,
Возним жити і вмирать.“

Тут ще раз вина наливши,
Чарку душком спорожнивши
В гору склянку він підніс,
Та тут хлипнув, захлиснув ся,
Потім тупнув, обернув ся:
„Чхи! халїфови під ніс!“

„Стій-же ти менї, п'янюго,
Завтра я захоплю тугу
Тебе в руки! Будеш знать!“
Так халїф наміреував ся,
Попрощав ся і подав ся
У свою палату спать.

ПІСНЯ ДЕВЯТА.

В ранці рано засвітало,
Встав халїф і як пристало,
Зараз в радну салю йде;
Там везіри і еміри,
Панства і дворян без міри,
Все се на халїфа жде.

Він на тронї сїв у хвалї,
Джіяфар ввійшов до салї,
Перед тронем ниць упав,
І володареві вірних
Щастя, радощів безмірних
Многа літа побажав.

„Джіяфаре — рік владика, —
Зачуваєм, що велика
В нас неправда по судах,
Що якісь фальшиві возні
Люд обдурюють безбожні,
Позабувши божий страх.

„Тож пішли в отсю мінуту
Наказ і погрозу люту
До всіх комнат судових;
Най там добре припилюють,
Возних зараз розглясують
Всіх давнійших і нових.

„Тим, що з давна труд приймають,
Від батьків уряд свій мають,
За заслуги військові,
На письмі декрет надати
Із підвищенням їх плати,
Драхм усякому по дві.

„Тим же, що прийшли недавно,
Втисли ся в уряд безправно,
Канчуків по двадцять п'ять
На підшви вперіщити,
Їх про вписи повчити
І зо служби геть прогнать.“

Так халїф сказав і в хвили
Накази його сповнили.
Щож то діє наш Бассім?
Де в ночі перевернув ся,
Там заснув, а як проснув ся,
Було рано вже зовсім.

Заспані протерши вічі,
Щиро позіхнувши двічі
Він промовив: „Тьфу! Щезни!
Равішню проспав молитву,
Ще й у сні я бачив битву...
Боже, лихо відверни!“

Потім вмив ся, розчесав ся,
У що краще мав, убрав ся,
Двері на замок запер,
І шептав при тій причині:
„Дай же Боже, щоб від нині
Возним жив я і умер!“

Так зітхав і міркує
І до суду чимчикує.

Тут якась розправа йшла:
Пан суддя на кріслі суду,
При нім писарь, далі люду,
Баб і возних без числа.

По між них Бассім вмішав ся,
Цильно всему придивляв ся,
Як би дещо заробить.
Аж ось в салі шум зробив ся,
Люд посмішно розступив ся:
Від царя гонець біжить.

Судії указ ясує;
Сей встає, печать цілує,
Прочитав, зробив поклін
Преповажний і нескорий,
І папір на знак покори
Верх чола підносить він.

„Всі, хто тут, із уст ні пари!
Принесіть знарядя кари,
Лавку, фільк*) і батоги!
Возні, всі тут становіть ся,
Як покличу, озовіть ся, —
Річ великої ваги.“

Замкнено у салі дверці...
Тьохнуло в Бассіма в серці...
„Боже! — шепнув, — що се знов?“
Але вже гукнув суддя:
„Перший возний, гей сюда!“
Возний смирно підійшов.

---

*) Фільк — реміані холяви, якими обвинувано ноги винуватого, аби канчуки не били по литках, тільки в підошви.

Руки в хрест на грудь зложивши,
Став він очі в низ спустивши....

Суддя

„Хто ти? Хто твій батько, дід?
Довго в службі зістаєш ти?
Скільки плати дістаєш ти?
Чим заслужений твій рід?“

Возний голову підвів
І спокійно відповів:
„Називаю ся Матід;
Батько мій Салем, був возним
Під Аль-Мамуном вельможним,
Возним Нафа був, мій дід.

„Свій уряд обняв я в спадку
По своїм діду й по батьку
Вислуживши в війську сам;
Плати в рік беру три пястри,
Міх хлібів, медів три плястри,
Плащ хрещатий і турбан.“

„Добре, сину, — мовив кадї*), —
Твоїй службі всі ми раді,
А від нинішнього дня
Ти декрет одержиш, сину,
І тобі о половиву
Висша признаєсь платня.“

Возний відійшов від столу,
Другий став до протоколу,
І так далі по черзі.
А Бассім стоїть, стовпів,

---

*) Кадї — суддя.

З сеї халеви не вмів
Викрутитись на борзі.

„Ну, а ти?“ — суддя до нього
Мовив, та Бассім нічого
Не почув і не відрік.

„Гей ти! — крикнув голосніше
Каді, — приступи но ближче!
Хто ти? Що за чоловік?“

Б а с с і м.

„Я... Бассім... Бассім коваль.“

С у д д я.

„Ти коваль? То чом шуетваль,
Молот і кліщі покинув?
По що возного вдаєш?
І чи довго зістаєш
В урядовій службі, сину?“

Б а с с і м.

„В службі — в службі від учора.
Але в мене служба скоро...
В мене мудра голова...
Возним, кадім, адвокатом,
Чи самому чорту братом
Можу бути на раз-два.“

Весь зіпрів Бассім сарака,
Сам не тямив, що балака,
А всі в регіт: ха, ха, ха!

С у д д я.

„Ну, небоже, се негоже.
Чорту братом! Нам би може
Не пустить вас до гріха.“

Він моргнув на сікуторі,
А вони до служби скорі
Вже Бассіма потягли,
І на лавці розложили,
Литки фільками обвили,
Пяти в гору підняли.

Нуж же батогами прати,
Аж від разу спухли пяти,
Кров аж бризла по стіні.
У Бассіма з болю й стиду
Сльози капали по виду,
Та уста були німі.

Кару соромну принявши,
Судії поклін віддавши
Наче п'яний, сам не свій,
Мовчки, скулений до того
Із будинка судового
Він у дім потюпав свій.

ПІСНЯ ДЕСЯТА.

Як собака у криниці,
Як та муха у мазниці;
Як той короп у вісї,
Так Бассім по тій пригоді
Почував себе, що й годі
Описать ті муки всі.

П'яти грань мов припікає,
Сором очі виїдає,
З голоду живіт бурчить,
І в ухах шумить і дзвонить,
Думка думку бистро гонить:
„Що почать? На чім скінчить?“

„Боже! — скрикнув неборака, —
Чи я злодій, забіяка,
Чи я нелюд, дикий звір,
Що мене, де лиш приткну ся,
Всюди гонять, всюди трусять,
Мов собаку з двору в двір?“

„Нї, вже видно в тім Багдаді
На жаднісїнській посаді
Не вдержати ся менї!
Чорт бери його на чисто!
Заберу ся звідси! Чи ж то
Стільки сьвіта, що в вікні?“

„Сам, мов гилька з пня відтята,
Ані свата тут, ні брата,
Ні кола, ані двора, —
Щож мене до місця вяже?
Кину се гніздище враже,
Хай давить ся ним мара!“

І на тім думки спинивши,
Твердо так постановивши,
Став збирать ся так, що ну!
Без меча, без стріл і бритви
З лихом він зібравсь до битви,
Як атаман на війну.

Свій турбан наставив штучно,
Бедра вперезав бундючно,
А пальмовий довгий дрюк
В цератову піхву вправив,
З боку лівого приставив
Так, як носить меч гайдук.

Так зібравши ся за хвильку
І ще й мігдалову гильку
Взявши в руки, він пішов
Геть, без наміру й без тям,
Сюди-туди вулицями,
Аж на пляц один зайшов.

Се торговиця була,
А на ній гула, ревла
Купа люду, густо збита.
В купі тій порожний круг,
А в тім крузі стук і рух,
Тут турбан мигнє, там свита.

Зацікалив ся Бассім.
„Що се? Що там сталось їм?“

Крайніх глядачів питає.
„Два міщане посварились,
А се й бити ся счепились,
Аж паздіре з них літає.“

„Гей, та що се? — крикнув грізно
Наш Бассім. — Тут так завіано,
А нікому лад зробить!
Чи ж то вірним не паскудно
Бити ся отак прилюдно?
Треба їх розборонить!“

Тут на ліво і на право
Гилькою махнув він жваво, —
Заворушив ся базар...
„Проступіть ся! На бік, люде!
Зараз тут порядок буде.
Від халіфа йде більдар“ *).

І присутні всі по хвили
Шлях Бассімови зробили,
Низько кланялись йому:
Бач, більдар халіфський, Боже!
Кого хоче, того може
Запроторити в тюрму.

А Бассім поважно, строго
До кружка дійшов тісного,
Де завзяті борці
Рвали бороди і зуби,
Драпали носі і губи,
Кровю мились по лиці.

Тут Бассім гукнув як з дзвона
„Стійте! Іменем закона!“

---

*) Гайдук.

Сему й тому в карк талап!
Аж оба на землю впали...
А як охаючи встали,
Він обох за ковнір хап.

Тут комісарь від базару
Надійшов, на сую пару
Глянув, пальцем погрозив:
„Будете, любенькі, звати,
Як тут бійку починати.
Бач, як чорт їх розвозив!“

І звернувшись до Бассіма,
Честь йому дав перед всіма
І п'ять драхм йому вручив.
„Друже мій, більдаре царський,
Се за труд твій господарський,
Що ти морес їх навчив.

„А тепер візьми їх трішки
І веди на суд халїфський,
Хай на кару судять їх,
Що прилюдно в день базарний
Тут счинили бій негарний,
Собі сором, людям сьміх.“

Та Бассім слова хорсші
Ледви чув, він хопив греші
Тай шепоче: „Я Бассім!
Дбає ще Аллах за мене!
Сьвітло є й вино й печене!
Дзусь тепер халїфам всім!“

А борців по тій промові
Хопив мов снопи бобові,
У повітрі їх підняв,
Під одну паху одного,

Під другу паху другого
І поважно поманджав.

Вся юрба за ним мов лава:
„Гарно! Браво! Слава! Слава!“
Крик і сьміх і плеск і плач.
Та борців рідня в більдара
Просить: „Паньцю! Вжеж їм кара
Остра! Решту їм пробач!

„Хай погодять ся тут в двійку,
Перепросять ся за бійку
І поставлять могорич.
А ти, паночку уцтивий,
На халїфський суд страшливий
Не тягни їх і не клич!“

Думає Бассім: „Тай ціло!
І яке мені в тім діло,
Як в тюрму сих двох запруть?“
І ніби то неохітно
Він пустив їх незамітно
Драпцювати в божу путь.

Як Бассім їх всіх позбув ся,
Аж підскочив, аж крутнув ся:
„Жив мій Бог! Ще я Бассім!
Ще Аллах за мене дбає,
Його ласка шкандибає
По шляхам моїм усім!

„Сей випадок — сеж не даром!
Знать судилось, щоб більдаром
Жив я і вмирав мабуть.
Гей! до царської палати
Своїх друзів повітати
Чимчикую, будь що будь!“

У халіфа Ер-Рашіда
Звичай був від батька й діда:
Трийцять гайдуків лишень,
А і з них лише десятку
В денну службу по порядку
Кликали що десять день.

Ось Бассім собі патлатий
Сьміло входить до палати,
Де сидить більдарів ряд
В мармуровому підсіню —
Хто на сонці, хто під тіню,
Ждуть приказів із палат.

Руки фертот, вираз строгий,
Широко розкравив ноги
Тай бурчить собі Бассім:
„Се більдари? Ті хлопятка,
Що цвітуть мов маку грядка?
Царь наш довіряєсь їм?

„Їм на танці, на зальоти,
Не до царськї роботи!
А повбирані! га, га!
Як паяци! Ні, Бассіме!
Се не твій пляц! Тут між їми
Не встоїть твоя нога.“

Так бурчить він і міркує
І більдарів критикує;
Ті-ж на него і собі-ж
Позирають: що за пика!
Ріст який! Постава дика!
Мов між вріликами їж!

Далі капітан від варті
Шепче: „Хлопці, се не жарти!

Певно се якийсь більдар
Від багатого еміра,
Що десь із пустинь Альжіра
Тут приїхав на базар.

„Нас прийшов він навістити...
Слід би нам його вгостити,
Аби сором нам не був,
Що гостив у нас товариш
І в халіфа жаден баринш
Ні пригiстник не здобув.“

„Справді, був би се нам сором, —
Мовили більдари хором, —
Але чим його вгостить?
Ти наш любий капітане, —
В тебе діло се не стане,
І не нам тебе учить.“

Тут капітан від більдарів
Зараз шмигнув між писарів,
Що при царським скарбнику
Іх сиділа повна хата,
І велів їм написати
Резолюцію таку:

„До цукорника Отмана
Наказ: Маеш нині з рана
У скарбовий двір прийти,
І п'ять тисяч драхм, що випен
Скарбу царському, повинен
В повній сумі принести.“

Написавши сю цидулку
Живо, мов з'їв з маслом булку,
Писарь підпис скарбника
Сфальшував і ще воскову

Притиснув печать скарбову, —
Се забава в них така!

Капітан папір хапає,
На підсіне поспішав,
Де Бассім все ще стоїть.
„Гей більдаре! Гей братище!
Прийми-но, прошу, ближче!“
Загукав на него в мить.

Б а с с і м.

„Ти мене гукаєш, пане?“

К а п і т а н.

„Так. Дільце тут не погане“...

Б а с с і м

„Що прикажеш, я готов“,
І покірно поклонившись,
Чемно в землю задивившись
Він близенько підійшов.

К а п і т а н.

„Любий друже, я бажаю,
Щоб про нас ти в своїм краю
Словом спомянув не злим, —
Тим то на тобі дарунок,
Сей скарбовий форлядунок, —
Слухай, що зробити з ним.

„Сей Отман — то мусиш знати —
Се цукорник пребогатий, —
А ся картка, то указ,
Щоб у царську шкатулу

Довг зі звісного титулу
Здав — пять тисяч драхм сейчас.

„Ну, більдарську службу знаєш...
Трошка там купця полаєш,
Та не надто вередуй.
Вже він живо покорить ся,
А як троха розщедрять ся,
Все приймай і не гордуй.

„Надію ся, любий брате,
Що не будеш кривди мати, —
Тільки картки не забудь
Від Отмана відібрати
І на куснички порвати!
Ну, прощай же! В божу путь!“

Гей, як взяв Бассім ту карту,
Мов би хто його без жарту
На три коні посадив!
Із палати гордо суне,
Через губу вже не плює,
Руки в пояс вгородив.

Пішки йти? Ага! Як возний?
Він тепера пан вельможний.
„Гей, осла сюди!“ — гукнув.
І погоня, що на площі
Із ослом стояв, чим борше
До услуг йому чкурнув.

У Багдаді, хто не мусів
Пішки йти, той омнібусів
Ані фякрів не дістав,
А лиш крикнув до віконця,
Мав осла і ще й погонця,
Що провадив і свистав.

П о г о н и ч.

„Де поїдем, прошу пана?

Б а с с і м.

„До цукорника Отмана.
Знаєш, де його шукать?“

П о г о н и ч.

„О, най тільки пан сїдають!
Його всі тут в місті знають, —
Відси вушчокъ зо пята

На ослячій худобині
Мов стіг сїна на драбині
Гордо їде наш Бассім
Аж до самої цукорні,
Де Отман сидїв проворний
Позір даючи за всім.

„Тут Отманові пороги?“
Закричав Бассім з дороги
Не злізаючи з осла.
„Тут“ — сказав Отман, хитнув ся,
Але з місця не рухнув ся,
Річ мов не про него йшла.

Б а с с і м

„Я Бассім коваль, і править... —
Та Отман не слухав навіть,
До пекарні обернувся,
Щось челядникам толкує, —
Се Бассіма аж шпилькує, —
Ось він виправивсь, надувся...

Б а с с і м (піднесеним голосом).

„Править я прийшов від тебе
Для халіфської потреби
Довг, що в скарбі винен ти.
Ось везірова цятац'я:
Зараз маєш ти збирать ся,
І пять тисяч драхм нести.“

Як почув Отман те слово,
З місця схопив ся раптово,
Страшно випулив баньки,
Потім низько поклонив ся,
До Бассіма наблизив ся,
Взяв папір з його руки.

Взяв папір, на знак пошани
Цілував, а там руками
Висше голови цідняв,
Прочитав потім тихенько
Й до Бассіма покірненько
Ось які слова сказав :

„Прелюбезнійший більдаре !
Бог мене возславив варе, *)
Що тебе тут присила !
Я твій раб, слуга покірний,
Слушний наказ сей і вірний —
Та будь ласка, злізь з осла !“

Зараз вибігли з цукорні
Два челядники моторні,
Щоб Бассіму помагать;
А сей оха, стогне, фука,

---

*) справді, дійсно.

Мов Бог зна яка то мука
На ослі чимчикувать.

Потім в чересї пошпортав,
І пів драхми, наче льорд, дав
Осляреви за прогін.
А Отман аж потерпав,
Що за пан такий вступає!
Низький дав йому поклін.

Він веде його до хати,
Просить ласкаво сідати,
Ставить льоди і шербет.
„Панцю любий, не згордуйте!
Осьвіжіть ся, покоштуйте,
Поки вирушимо гет.“

Б а с с і м.

„Друже любий, не в гостину
Я прибув сюди! Причину
Мого ходу знаєш сам.
Дяка за слова хороші,
Та ти зараз лагодь гроші,
Щоб нам швидше бути там.“

О т м а н.

„О найстарший із більдарів,
Дрібку лиш сих божих дарів
Покоштуй, а то бігме
Буду думать, що гордуєш,
Рівно з псом мене цїнуєш, —
Жаль тяжкий мене візьме.“

Б а с с і м.

„Гов, мій друже чесний-годний!
Хоч і як я не голодний,

Тобі жалю не завдам.
Даром божим не згордую,
І тебе як слід шаную
І люблю — побачиш сам.“

Розістлав Бассім сервету,
Взявсь до пляцків, до шербету,
До цукрів, до конфітур, —
Їсть і пє, змітає живо,
А Отман на тєє диво
Погляда й стоїть як мур.

„Боже! се якась облуда!
Він, здаєть ся, і верблюда
З костюмами би зжер!
Треба швидше міркувати,
Як його з своєї хати
Випровадити тепер!“

Він до склепу свого скочив,
У мішочок натолочив
Конфітур сухих, цукрів,
У папірець завивав
Двацять драхм, і поспішав
До Бассіма, аж упрів.

„Пане — мовить — капітане!
Будь імя мое погане,
Як не правда є сьому!
Хоч печи мене, дри шкіру,
А пять тисяч драхм на віру
Я ні відки не візьму.

„Кепсько йшли діла в сім тижні...
Не платять довгів ті ближні,
Що ще винні за товар...

Будь мені сьвятим, блаженним,
Підожди з довгом казенним,
І прийми сей бідний дар.

„Ось тобі мішок цукриня,
Пастала, кебаб, вареня —
Се для діточок твоїх.
А ось двадцять драхм в паперці —
Не відкинь, май Бога в серці!
Бідним вигодить не гріх.“

Ну, сей тон Бассіму любий!
Та проте віддувши губи
Він поважно мовив: „Гум!
Діло, братіку, казенне!
Не залежить се від мене.
Може вийти з того глум.“

Та про те поміркувавши
Він сказав немов ласкавши:
„Щирий муж ти, що й казати!
Ну, візьму сей страх на себе,
Вигоджу тобі в потребі,
Тільки ти себе не зрадь.“

„Нині-завтра ти з кватири,
Тиждень, два, чи три чи штири
В місто, брате, не виходь,
А вже там я так покручу,
Що твій довг із книг ізтручу,
І замажу — дасть Господь.“

Так з Отманом поладнавши,
І даруночки принявши,
Відійшов Бассім домів.
„Я Бассім! Бог дбав за мене

Буде знов вино й печене!“
Сам собі він гомонів.

„Тю на мене, дурачину,
Що я думав: дай, покину
Пречудовий сей Багдад!
Деж би інде міг так цупко
Заробить таку купку
Драхм, їй Богу, двадцять пять!“

„Боже, ти мене сьогодні
Випровадив із безодні,
Змусив шлях отсей обрать!
Тож клянусь: се все не даром
Твоя воля: тож більдаром
Хочу жити і вмирать.

„А що ти і пізно й рано
Дбав за мене, то погано
І нечесно-б я вчинив,
Як би на такий припадок
Свій звичайний розпорядок
Сеї ночі я змінив.

„Та на збитки сим драбугам,
Скупарям і волоцюгам,
Що до мене пхають ніс,
Я сьогодні — не жартую,
В двое більше накупую
Всіх присмаків, хай їм біс!“

Так собі до дому йдучи
Міркував Бассім наш ручий,
А як в хаті своїй став,
У буденне перебрав ся,

І на торг собі подав ся,
Йдучи весело свистав.

Тут у двоє — хлоп силенний —
По над свій бюджет щоденний
Видав десять драхм, як дріт;
Вже смеркалось, як з думками,
Опакований клунками,
До своїх допхавсь воріт.

ПІСНЯ ОДИНАЦЯТА.

Ніч. Халіфу знов не спить ся,
Все Бассім на яві снить ся :
„Що то робить неборак?
Як там смакувала кара ?“
Ось він кличе Джіяфара
І до него мовить так :

„Як міркуеш Джіяфаре,
У яким настрою варе
Є тепер наш друг Бассім ?“

Д ж і я ф а р.

„Пане, у таких настрою,
Що такою-б я порою
Не бажав собакам всім.“

„В ранці сорому наїв ся,
В пяти здорово нагрів ся,
Що ще й доси десь пече;
А тепер чуприну чуха,
В тьмі сидить і тільки слуха,
Як помалу час тече.

„Мисль одна у нього старша :
В животі кишки тнуть марша,
Горло страшно пересхло.

Там то десь бурчить та лас,
Нам на голови бажав,
Трясцю, гривь і всяке зло!“

Халїф.

„Справді, так воно до-стоту!
Аж збудив ти в мні охоту
Ще й сю ніч до нього йти:
Сього тура у берлозі,
В такій прикрости й трівозі
Хоч разок підстерегти!“

Джіафар.

„О володарю всіх вірних!
Хай тобі з скарбниць безмірних
Все добро дав Аллах!
Та прошу тебе з сльозами:
Не йди більш до тої ями!
Не наводь на мене страх!“

„Бо коли сей розбишака,
Грубіян і забіяка
У добрі таке нам товк,
То чогож від нього ждати,
Коли буде злий, завзятий
І голодний наче вовк?“

Халїф.

„Все се так, везіре любий,
Та я не бою ся згуби,
А бажане не дріма.
Ну-ко, все зладь до дорєги,
Се тобі наказ мій строгий, —
Сперечати ся дарма.“

Д ж і я ф а р.

„То бодай, мій сьвітлий царю,
Нині не ходім без дару.
Адже тямш, вчора він
Нас як скупарів неславив.
Варто взяти дещо страви
Й занести там на поклін.“

М е с р у р.

„Страви! Сему ненажері!
Радше вислать до вечері
Його самого к чортам.
Таж три ночі він давив ся,
Їв і пив і веселив ся,
А не дав ні крихти нам!“

Х а л і ф.

„Добре, Джіяфаре милий.
Гей Месруре! Йди в сій хвили.
В нашу кухню й наברי
Що найліпших страв і мяса.
А вважай набрати маса,
Щоб наїлись хлопи три.“

За годинку до тім слові
Страви вже були готові,
А халїф і Джіяфар
І Месрур знов перебрались
За купців і поспішались
В темне місто на базар.

А з базару далі жваво
Вуличками в ліво, в право.
Аж туди, де жив Бассім.

Бачуть з далека і зирять
І очам своїм не вірять:
Тьфу! осьвітлений везь дім!

Наближають ся на волос —
Го, Бассімів любий голос
Аж лунає: „Я Бассім!
Там на небі честь Аллаху,
На землі не маю страху,
Дулі тичу в ніс усім!“

Сгав халїф. „Що за причина?
Сей поганий піячина
Чи собі жартує з нас?
Я халїф — і бачте диво!
Моїй власти неможливо
Прикрутить його на час!

„Слухай, любий Джіяфаре,
Я дізнатись мушу варе,
Де він гроші нині взяв?
Бач, потвора та безбожна!
Як співа! Сказитись можна!
Взір для всіх таких роззяв!“

Джіяфар не рад тій вісти:
До медведя в гавру лїзти
Й до Бассіма — все одно.
Та перечитись — не платно.
Він застукав делїкатно
У Бассімове вікно.

„Хто там? — чути крізь віконце
Грубий голос. — „Щоб вам сонце
Не сьвітило нї на пядь!
Певно знов ті Дамасценці —

Трястя їх погавій неньці! —
Лізуть ніч мені псувать!“

Д ж і я ф а р.

„Нї, Бассіме, любий друже!
Ти на нас не сердь ся дуже,
Не ганьби нас і не гудь!
Завтра вже нам в путь збирать ся,
І прийшли ми попрощать ся, —
Тож впусти нас, ласкав будь.“

Б а с с і м.

„Від коли я друг ваш любий?
От ідіть до чорта в зуби,
Ще й візьміть прощаня те:
Хай вам голови облізуть,
Пси по смерти марша ріжуть,
Двір бодачем заросте!“

Д ж і я ф а р.

„О Бассіме, чиж не сором
Нас прощать таким докором?
Ми-ж по щирости прийшли
На розмову на миленьку,
Й невеличку й не маленьку
Ми вечерю принесли.“

Б а с с і м.

„Ви — вечерю? Як рак чихав!
Щоб ти по тій правді дихав!
Деся би в лісі вовк іздох!
А в тім, що мені де того!
В мене нині доста свого,
Накормив би ще зо двох“.

Д ж і я ф а р.

„Ні, Бассіме, даром божим
Так помітувать не можем:
Що для тебе принесли,
Того нам назад не брати,
Се вже мусиш ти прийняти,
Щоб за дармо ми не йшли.

„А не хочеш нас впустити,
Зволь лиш шнур з вікна зпустити,
Ми тобі привяжем кіш“.
Ну, пристав Бассім, цікавий,
Що приносять сі роззяви:
Певно огірків за гріш.

Шнур спустив — і тягне живо.
В кіш заглянув: що за диво!
Там фазани, орябки,
Куропатви, мармеляди,
Конфітури для принади,
І горіхи і сливки.

„Що — гукнув він — за помана?
Певно де в якогось пана
Кухню обікрали ви!
Бо платить за все те гроші,
Се вам, скупарі хороші,
Не прийшло до голови.“

Д ж і я ф а р.

„Ні, Бассіме! Коб здорові,
Ми є люде гонорові.
Як прийняв наш хліб та сіль,
Гріх би був тобі незмитий

Нас до хати не впустити
І прогнати геть відсіль.“

Сим Бассім наш удобрухавсь.
Троха ще бурчав і чухавсь,
Далі двері він відпер,
Гостей запросив до хати,
При столі просив сідати.
„Ну, погостимось тепер!

„Бачте — мовив — любі гості:
Й пес не йде на голі кості;
Суха ложка рот дере.
Як до мене ви голіруч,
Я вам тимже, ще й обіруч,
Сиплю мокре за сире.

„А як я сьогодні бачу
Преподобну вашу вдачу,
Що ви люде людяні,
То вже й дурень тее знає:
Сама честь тут вимагає
Бути чемним і мені.

„Прошу, сядьте, пийте, їжте!
Щось веселого повідajte,
Бо я нині дуже рад.
Випить хочеть ся в компанії,
Засьпівати пісні п'янії..
Ну-ко, шулем! Бий вас град!

„Знаєте, сьогодні в мене
Був деньок... Ой рідна нене!
Як живу, в таких не був.
Як кобеля та за возом

Я трепав ся, тратив розум,
Думав: Бог мене забув.

„Та про те Аллах великий
Весь той глум і клопіт дикий
Повернув на благодать.
Головна річ, щоб держать ся,
Лихови не піддавать ся
Туск до голови не брать.

„Знаєте, сьогодні в суді
Був я у такий паскуді!...
В пяти били... фе, скандал!....
Бачилось: згорю зо стыду!
Бачилось: не вкажу виду,
Десь западусь у провал.

„А про те — тут бють, кров бризка,
А в вухах мов муха з близька
Пісенька одна звенить:
Гарна пісенька, жартлива,
Мов віщує, що ся злива
Змінить ся, мене за мить.

„І ся пісня, злота муха,
Не вступаєть ся з-над вуха,
І звенить, бренить весь день.
Прошу, їдьте! Я-ж як знаю,
Вам сю пісню заспіваю,
Ось послухайте лишень!“

Бассімова пісня.

Десь в далекім краю
Був собі султан,
Для своїх підданих
Дуже добрий пан:
У своїй палаті гуляв дни і ночі,

Ніхто його в краю не бачив на очі
Крім його дворян.

Та одного разу
Всіх султанів взір
Вийшов погуляти
Троха на простір;
Ходив вулицями, ходив на базари,
Не йшла з ним сторожа ні жадні жандари,
Лиш один везір.

На однім базарі
Здибав він купця,
Сей прийняв султана
Знать за чужинця.
Привитав їх чемно, проводив часину...
„Прошу вас панове на малу гостину
До свого двірця“.

Був дворець багатий,
Заля не мала;
От купець приводить
Гостей до стола, —
Свиснув, плеснув, і вже в штири лави
Пять сот мисок преріжної страви
Служба нанесла.

До купця султан наш
З подивом рече:
„Пане, певно гостей
Ждеш ти більше ще?“
„Ні,—купець відмовив,—я не жду нікого.“
„То хто-ж для трьох люда страв смач-
[них так много-
Варить і пече?“

Тут купець із місця
Схопив ся нараз,
Трахнув султанови
Прегіркий ляпас.
„Чи-ж я тобі, друже, велю все те зїсти?
Заживай, що воля, про решту не бійсь ти!
Так ведеть ся в нас“.

Аж сьвічки заблисли
Султанови з віч.
Каже до везіра:
„Справедлива річ!
Я спитав нечемно!... Мусиш пригадати,
Як би йому чемно той ляпас віддати
Хоч на другу ніч!

„Пане, — відмовляє
Султану везір, —
Запроси на завтра
Ти його в свій двір,
І застав вечерю ще більшу й смачнійшу,
А як він здивуєсь, ще йому острійшу
Заушку відмірь“.

На розумну раду
Тут султан пристав
І купця на завтра
К собі запрохав.
Надійшов купчина. Царь до столу просить...
Царь дав знак, і служба носить, носить,
[носить —
Аж тисячу страв.

„О, хвалити Бога! —
Купець промовля, —
„От такий достаток,

Гідний короля!
У таким достатку дай Бог тобі жити!
Він душу підносить, тілу дає сити,
Очи звеселя!“

І прийняв ся їсти
Преспокійно в смак,
А як наситив ся,
То промовив так:
„Хвала Господеви, господарю слава“.
А султан везіру: „Се погана справа!
Так не йде ніяк!“

„Мудро він говорить,
За що-ж його бить?
А я конче мушу
Свій ляпас помстять.
Як мені не знайдеш доброї причини,
То от тобі слово: ще сеї години
Підеш в землю гнить“.

Рік везір: „Як встанеш
Від вечері, в мить
Дай ручник і воду
Йому, руки вмить.
Він опресь: „Се-ж честь вже маю за
[велику“...

Тя тоді що сили трахни його в пику:
„Не вам мене вчить.“

На розумну раду
Тут пристав султан:
Гостю по вечері
Дав рушник і збан.
„О спасибі, пане!—мовив гість і вмив ся,—
Щоб потік ласк божих так на тебе лив ся.
Чемний з тебе пан!“

Султанови в серці
Аж клекоче злість.
Заставляють каву, —
Сїв спокійно гість.
А султан везіру: „Слухай! як в сій
[хвильці]
Не найдеш притоки дати йому по пиці,
То звів тебе зїсть“.

Рік везір: „Він швидко
Схоче геть іти;
Ти раба покличеш
Його провести.
Винайди причину, вихопи тростину,
Бий раба по плечах, торгай за чупрану,
Кров йому пусти.

„Гість озветь ся: „Пане,
Вибаж бідаку!
Чим же-ж він на кару
Заслужив таку?“
Ти тоді порядно хляп його в лице!
„Се мій раб! Я мушу вчить його! Чи-ж це
Вам не по знаку?“

На розумну раду
Знов султан пристав
І раба покликав,
Бить його почав.
А гість каже: „Пане, бий що маєш сили!
Слуги-б поцувались, як би їх не били!
Бий, сам Бог казав!“

Та тепер везір вже
Довше не стерпів.
„Друже, май-же серце! —

Гостю він повів, —
Попроси у пана, що-б змилосердив ся!
Бач, нещасний хлопець кровю вже
[облив ся,
Майже помертвів.

Ех, як до везіра
Гість простре кулак,
Як в лице талапне,
Аж везір прикляк!
„Як ти смієш, пане, в сюю річ мішать ся?
Пан раба навчає добре справувать ся, —
Се похвалять всяк.“

Тут султан не втерпів,
Реготати став.
„Ну, везіре бідний,
Ось і ти дістав!
Ну подай же руку! А ти купче другу!
Прощаю непослух, а тобі наругу,
Бо ти слухність мав“.

Не коротко се тревало;
Тішив ся халіф немало
При Бассімових піснях;
Перші півні вже пропіли,
Зорі блідли й червоніли,
Теплий вітер з моря тяг.

Джіяфар.

„Любий друже наш, Бассіме!
Пів години ще — і всі ма
Розійдемось, і Бог зна,
Чи побачимось коли ще!“

То-ж прошу́ тебе, вволи ще
Просьбу, що в нас єсть одна.

„Розповідж, які ти нині
Перебув пригоди дивні!
Свою добрість доверши!
Щоб тебе нам не забути,
Добрим словом все спімнути,
В своїм сидячи коши!“

Бассім.

„Щоб вас радше застовпило,
Ваші очі засклепило,
От що я скажу тобі!
Через ваші кляті очі
Вся біда мене толочить,
Мов собаку у юрбі.

„Двацять літ я жив як в раю,
Ні про що було не дбаю,
Лиш про власне ремесло, —
Аж нараз все щезло 'к кату,
Скоро вас в мою кімнату
Якесь лихо наднесло.

„Ви вrekli мене, палуби!
Через вас той кривоклубий
Наш халіф мене ганя,
Мов з попівського заклія,
Від занятя до занятя,
Мов піскарського коня.

„Але даусь вам всім у вічи!
А халіфу даусь і двічі!
Ось я виплю! Ось і з'їм!

Всі нещастя і пригоди
На добро мені виходять
І я все собі Бассім.

„От і нині! Таж, їй богу,
Ще ніколи ні на кого
В одній днині не сплило
Стільки зла і стільки щастя!
Слухайте — на скільки дасть ся
Розказать, як що було!“

І розсївши ся вигідно,
Зуби вмивши відповідно
Він почав усе казати,
Як сліткала в суді кара,
Як убрав ся за більдара
І як драхм дістав аж п'ять.

„А таку діставши плату
Я в халіфову палату —
Будь-що буде — почухрав.
От де я навидівсь дива!
Не повіриш, хоч правдива
Буде повість моїх справ.

„У великому сальоні
Сам халіф сидів на троні,
А від него блиск аж бє.
Чемний пан, хоч і мій ворог, —
Перед ним лизати порох —
Ні, се діло не має.

„Джіяфар при нїм був бравий.
Із лица собі й постави
Подавав на тебе він.
Звісно, дрібку! Він пан, дука,

А ти голиш, підла штука,
Костогриз і макогін.

„І Месрур там вештався чорний,
Весь у золоті, моторний,
На устах прязний сьміх —
Не такий, як се страшило,
Що лих би тарахнуть в рило
Й завязать мов морта в міх.“

Так він плів їм теревені
Про гонори незмірені,
Які там йому були,
Як халіфські більдари
Йому почести складали,
І пригiстника дали.

Повідав, як грав роль пава,
Як гостив ся у Отмана, —
Аж халіф трохи не тріс
Зо сьміху; свінчив словами:
„Бог зі мною! Дідько з вами!
А халіфу дуля в ніс.

„І се все мені не даром!
Від сьогодні я більдаром
Тав і лишусь при дворі.
Най халіф що хоче мовить,
Але тут мене не зловить,
Наче рака у норі.“

„Славно, славно, любий друже!
Се придумав зручно дуже, —
Так халіф йому сказав.
Ну, спасибі! Звеселив нас!

А тепер коб ти пустив нас!
Нам прощатись час настиг.“

„З Богом! З Богом! І без прощі!
У болото, в дебрі й трощі
Йдїть, де ваш проклятий дїм!
Най вам Бог не дасть потїхи,
На дорогу бід три мїхи,
Хай за вами лусне грїм!“

Так чемненько попрощались
І регочучи забрались
Від Бассіма гості геть,
А він двері ще засунув,
Відвернув ся, сильно плюнув:
„Тьфу, щезайте в очерет!“

ПІСНЯ ДВАНАЦЯТА.

Достига під серп пшениця,
Дожида дівчина Гриця
Й барвінкового вінця,
Жде рільник на добре жниво, —
Так і пісня ся щасливо
Добігає до кінця.

Наче річка та лугами
Між рясними берегами
Вона вючи ся плила,
Тут глибоко, там плитенько,
Тут шумливо, там тихенько,
Поки до Дністра дійшла.

А Дністер — той час нестійний —
Її вхопить у обійми
І у море понесе.
Як затопить — не дивниця!
Там і всім нам опинить ся,
Там з часом затоне все.

Та нам, мушкам однодневим
Над вод зеркалом рожевим
Се байдуже. Нумо знов
В танець! Що халїф там творить,
І що Джіяфар говорить,
І куди Бассім пішов?

Вийшов царь із за котари;*)
Против него всі більдари
Поставали в два ряди.
Глипнув царь: Бассім між ними
Під стовпами кам'яними.
„Тут ти?“ — мислить. — „Ну, пожди!“

Зараз Джіяфара кличе.
Сей перед царське обличчя
Вийшов, кинувсь на лице.
„Джіяфаре, — рік владика, —
Глянь, Бассімова он пика!
Ну, тут він нам не втече!

„Клич мені сюди Османа,
Від більдарів капітана!“
Став Осман, схилив лице
І мовчить. Халїф питає,
Кілько він більдарів має?
„Трицять, пане, як усе.

„З них десяток по три доби
У палаті варту робить,
Потім другий по черзі.“
„Я хочу — халїф товкмачить, —
Нинішній десяток бачить
І оглянуть на борзі“.

Капітан склонив ся низько,
До більдарів скочив близько,
Мовив голосно до них:
„Гей більдари, пан всіх вірних

---

*) В богатих домах на сході, а також і в
царських палатах замість дверей у середині
висять богагі килими або котари.

Кличе всіх вас, слуг покірних,
До очей своїх ясних!

Всі більдари мов без тям
В залю рушили рядами,
Мусів з ними і Бассім.
Та жижки його трусять ся,
В голові думки вертять ся:
„Що то буде нам усім?

„Вчора огляд був у суді
І скінчилось на паскуді,
Але нині — Боже мій!
Чим то нині се скінчить ся?
Адже нині се гірчиця,
А вчорашнє — був олій!“

Царь тимчасом взяв на швидку
Першого з ряду на спитку.
„Хто ти?“

Більдар

„Царю, звусь Ахмет.
Абдаллахом звався мій тато,
І беру за службу плати
Десять золотих монет.“

Халїф

„А давно ти в службі царській?

Більдар

„В чесній службі тій більдарській
Батько мій був трицять літ;
Я по нїм настав на сьому,

І ось десять літ вже тому
Служу вірно, як і слід“.

Халїф

„Добре, сину! Не зміни ся!
Тої правди все держи ся.
Віри й чести не ламли!
А тепер скажи, ти другий,
Як зовеш ся, за услуги
Що береш і від коли?“

Отже другий наблизив ся,
До землі царю вклонив ся
І говорять, що і як.
Та Бассім уже не чує,
Остовців, глядить, міркує,
В яку пастку він заляк.

„О Аллаху милосерний!
Що то я зроблю мізерний?
Се ж загиблиця моя!
І не то що з кістками, з салом,
Але з сльозами і скандалом
Пропадати мушу я!

„Таж як буде царь питати:
Як зовеш ся? — то брехати
Неможливо! „Я Бассім,
Я коваль“ — скажу... О Боже!
А він скаже: „Гей, небоже,
А чого ти вліз в мій дім?“

„Ну, пропасти, то пропасти, —
Але скажуть: може красти
Ти у царський двір заліз?

Господи! Подай підмогу!
Відверни ще сю тривогу, —
То піду спасать ся в ліс.“

Ось вже ближше, ближше проба...
А халїф усе з під лоба
На Бассіма погляда,
Та аж дусить ся зо сьміху,
І сердечну має втіху,
Що така йому біда.

Вже остатнього між всіма
Розпитав і на Бассіма
Спокійнісенько кивнув.
Та сей бідний неборака
Став, затяв ся, мов ломака,
Наче сам себе забув.

Халїф.

„Гей, більдаре, що так тужиш?
Як зовеш ся? Довго служиш?
Кілько маєш ти платні?“
Знов Бассім стоїть як ступа!

Капітан (стиха).

„Ну, ти смотолоко глупа,
Що стоїш, немов у сні?“

Бассім (немов прокидаючись).

„Га? Що? Як?“

Халїф.

„Як звеш ся, друже?“

Бассім (у великій страсі).

„Царю мій, не вже так дуже
Рад ти знать моє ім'я? (Сам до себе).
Боже, зглянь ся на розпуку!
Аджеж на смертельну муку
Сам себе тут видам я!“

Джіяфар.

„Гов, більдаре! Що гадаєш?
Як халіфу одвічаєш?
Близше приступи сюди!
Просто стій, диви ся сьміло,
Одвічай як слід про діло,
Бо дограєш ся біда“.

Бассім (несьміло поступає наперед).

„Я... татунцю Джіяфаре...
Най мене сам Пан Біг скаре,
Коли я що або що...
Тут не то що... годі знати...
Що до чого... одвічати
Не бажаю ні за що“.

Халіф.

„Гарно, синку, се сказав ти
Щиро, мудро, після правди.
То скажи нам ще одно:
Хто був батько твій і дід твій?
Чи більдарами був рід твій?
Сам ти служиш як давно?“

Бассім.

„Рід мій... рід мій... о, їй
Здавна... мати його за не

В неперерваній черзі...
Пра-пра-пращур мій Бар-Гарун,
Повідають, був більдаром
Ще у Ноя в ковчезі.

„Мій прапрадід був більдаром,
Також прадід був більдаром,
Був більдаром батько й дід,
Бабка тож була більдаром,
Мати тож була більдаром, —
Був більдаром весь мій рід.“

Тут хто був у царській зали,
Реготатись дуже стали,
А Бассім немов зомлів:
Чув, що сам язик у роті
Біга по своїй охоті,
Та спинить його не вмів.

А халїф стоїть, не писне,
Хоч і сам трохи не трісне
Зо сьміху. Та ось двірня
Стихла; він став знов питати:
„Ти більдар! а скількож плати
Побиравш ти що дня?“

Бассім (у крайній розпуці).

„Пла... пла... плати? Що вже плати?
Кажеш голову утяти,
То байдуже. А в тюрму —
Хай і так. А в міх та в воду,
Навіть сего тобі з роду
Тож за що я не візьму.“

Халїф.

„Славно, сину! Річно, знач-ся,
Мавш ти дукатів двадцять
І що дня печенї фунт.“

Бассім (витріщаючи очи).

„Та... дукати.. що й казати...
Е, свистати на дукати!
А печеня, ось що їрунт.“

Халїф.

„Ну, тепер, мої бїльдари,
Хочу бачить, чи для карп
Злим у вас міцна рука“.
І швиденько шле трабанта
До темниці коменданта, —
Заповідь йому така:

„Трьох злочинців, що за вбійства,
За розбої і злодіїства
Вже засуджені були
І від давна ждали смерти,
Має зараз тут приперти,
Щоб тут кару прийняли.“

Не пройшло хвилини богато,
Аж іде тюремний „тато“,
І злочинців страж веде,
Руки з заду повязавши,
Ший геть повідкривавши,
Щоб було рубати де.

Ось перед халїфом стали,
Очи сумно попускали,

А халїф до них рече:
„Чи то ви ті бузувіри,
Що робили зла без міри?
О, та кара не втече!“

Злочинці.

„О! владико правовірних!
До тих злочинів безмірних
Гнав нас знать отець змиї!
В жалю й скрусї тут ми нинї:
Покараєш — га! ми винні,
А простиш, то ми твої.“

Халїф.

„Нї, не ждїть собі пощади!
На те зло не має ради
Иньшої окрім меча.
Гей, Ахмете, ну, що сили
Зараз першому в тїй хвили
Голову знеси з плеча!“

Злодій влякнув, похитнув ся,
Та Ахмет лиш замахнув ся
І скотилась голова.

„Ось, владико правовірних,
Кара злочинів безмірних:
Кров булькоче ся жива“.

Халїф.

„Добре так. Житє погане,
Й смерть погана. Ну, Османе,
Ти вчини другому так!“
Злодій ще не озирнув ся,
Та Осман лиш замахнув ся —
Анї пікнув неборак.

Халїф.

„Ну, а ти, більдаре статний,
Що був на черзі остатний,
Свою зручність покажи!
Вийми з піхви меч без ляку
І отсего розбишаку
Зараз трупом положи!“

Як би грім при ньому вдарив,
Чи окріп його ошпарив,
Не злякав ся-б так Бассім.
„Матінко моя ти мила!
Ось моя остатня хвиля!
Ну, пропав же я зовсім!“

„Як же меч менї виймати,
Як розбійника стинати,
Коли се пальмовий бук?
Горенько! Тут хоч розсядь ся,
То з житєм тра попрощать ся,
Ще зазнати стиду й мук“.

Халїф.

„Гей, більдаре, що міркуєш?
Чи ти приглухий, не чувш,
Що я дав тобі приказ?“

Бассім

„Чую, батеньку.. їй Богу...
Та на вічну дорогу
Лагоджусь... та я сей час...“

Халїф.

„Вийми з піхви меч, говорю,
Замахни ним сильно в гору,

Сему голову вітти!“
А Бассім стоїть мов чіп,
І оглух враз і осліп,
Винуватий без вини.

Тут Месрур його в бік штуркнув
І до него стиха муркнув :
„Що ти, хлопе, стуманів?
Слухай царського наказу,
Бо тебе велить від разу
Розідрати пів на пів.“

Бассім.

„Га! Що! Батечку владико!
Я би на такеє лико
Обнажав свого меча?
В мене меч страшенно блиска :
Лиш раз блисну, розбійницька
Впаде голова з плеча.

„Приклякни ти, лиходію!
Маєш віру і надію
В ласку Божу? Говори!
Помоли ся у останнє,
Нам усім віддай прощання,
Піднеси дух до гори!“

Злодій кляк, почав молити ся,
А Бассім стоїть, мов злить ся,
Сам міркує, що робить?
Страшно заверта очима,
В право, то на ліво блима,
Далі так став говорить :

„Чоловіче ти безрідний,
Настав твій час послідний,

Що у ад тебе знесе!
Мов, чи що признати маєш?
Говори, чого бажавш?
Я зроблю для тебе все.

„Жадним трудом не згордую:
Як голодний — нагодую,
Як прагнущий — напою,
А як ти невинуватий —
Я гріха не хочу мати,
Я невинного не вбю.“

Злочинець.

„Я невинуватий, пане!“

Бассім.

„Брешеш, сім'я ти погане!
Хочеш вибредхатись? Ні!
На ті штуки сам я сильний,
Маю спосіб неомильний,
Як кінця дійти брехні.“

„Царю, — мовить Бассімише,
До царя дійшовши ближче, —
В нашім роді є секрет.
Він іде на сина з батька,
А мені небіжка бабка
Сей передала предмёт.“

„Бачиш: меч сей непоказний!
А він свідок є виразний
Сили божої. Досить
З піхви лиш його добути,
Над злочинцем замахнути, —
Голова його злетить.“

„Та коли сей нещасливий
Вирок мав несправедливий
І не винен лютих мук,
То сей меч, із піхви взятий,
Замість голову відтяти,
Змінить ся в пальмовий бук.“

Халїф (дусячи в собі сьміх).

„Ну, давай робити пробу!
Покарай погану злобу,
А невинність заяви!
Вирви з похви меч свій сьміло
І отсеє грішне тіло
Відоїчи від голови!“

Тут Бассім махнув піхвою
Над злочинця головою,
Потім меч із піхви смик!
„Чудо, царю наш багатий!
Бачиш, він невинуватий.
Із меча зробивсь патик!“

Тут загальний сьміх підняв ся,
А халїф, так той тримав ся
Аж обіруч за живіт.
Та Бассім стоїть завзятий:
„Злодій сей невинуватий,
Гинути йому не слїд.“

Халїф.

„Добре друже, вільний буде.
Та скажи нам, що за люде
Дамасценські ті купці?
Чом до себе їх пускав ти?
Що за діло з ними мав ти?
Як розстав ся на кінці?“

Тут Бассім затріпотав ся,
Всього з разу догадав ся
Тай до долу грим-бабах;
„Царю мій, я винуватий!
Вели голову відтяти,
А то вбє мене сам страх.“

Халїф.

„Добре, я й на те пристану.
Ну-ко, друже, дай Осману
Свого дивного меча.
Коли винний ти, то з бука
Станесь острая шаблюка,
Голову знесе з плеча.“

Регіт, сьміх... Осман хапає,
Знов із піхви добуває —
Бук пальмовий. Регіт, сьміх....

Халїф.

„Га, невинен! Та ось кара:
Будеш в мене за більдара
Поки літ подовжить Біг.“

ЕПІЛОГ.

— І кінець? Велика ласка! —
Щож, браті! Арабська казка
Так як і рутенський дух
Кращого кінця не знає,
Як коли героя вихає
В мундур, поміж царських слуг..

Ах, бож люба річ служити!
Мундур так вигідно шитий,
Пенсія так точно йде!
А ще почести й гонори,
Хліб готови : до комори,
Ще й авансик далі жде.

Ах, як любо бути лболяльним,
Над добром радїть загальним
Знавши, що воно й твоє!
Але що найкрасша новість,
Так се те, що чисту совість.
Служба царська дає.

Простий чоловік, звичайний,
Трибунал якийсь потайний
Носить у душі раз в раз:
Чи що зробить, чи що скаже,
Вже його сумління враже
Гнобить, мучить кожний час.

Царському слугі чудово!
Кожде діло, кожде слово
Кожний поступ — не його
Все він робить по наказу,
Волі власної ні разу
Не потрібно до того.

І спокійний. Кажуть дерг, —
Бити, мучити до смерти, —
Він усе зробив — і прав!
Ще й заслугу з того має:
Вірно службу відбуває,
Як цареви присягав.

От в такім то обичаю,
В мунду, звім тихім раю
Опинив ся наш Бассім.
Казка тут його лишає,
Та мені щось шепче, шпав:
„Ладно се, та не зовсім!“

І почав я міркувати,
По гісторіях шукати,
Поки не набрив на шлях:
Що з Бассімом далі сталось,
І чи любо там вдихалось
На халіфових хлібах.

Ось що каже літописець:
Був нещасний рік і місяць,
День сотворений на страх,
Коли в серце Ер-Рашіду
Думку люгую без стыду
Положив був сам Аллах —

Думку люту та жорстоку:
Вислати від свого боку
Джіяфара на той сьвіт,
Йому голову відрізати,
І з ним враз побить, повішати,
Потопить його весь рід.

Оттоді були в Багдаді
Всі більдари дуже раді,
Бо їх меч не спочивав,
А в невинній крові мив ся;
За те кожний збогатив ся,
Бо з побитих все здирав.

Отже сталась в тому літі
Річ нечувана на сьвіті.
До царя один більдар
Наблизив ся, поклонив ся,
І стояв і в низ дивив ся.
„Що тобі?“ питає царь.

„Царю — мовить сей, — їй Богу,
Поблагослови в дорогу“.

Х а л і ф.

„Хочеш в Мекку мандрувати?“

Б і л ь д а р

„Нї вже.... я по иншій частині:
На розпутья йду я красти,
Грабувать і розбивать“.

Х а л і ф.

„Ще се, ти здурів, небоже?“

Б і л ь д а р.

„Знаю, царю, що негоже
Добру школу покидать;
Та я вже навчивсь доволі
І кортить мене на волі
Іспит із науки здать.“

Х а л і ф.

„Що за іспит? Що за школа?“

Б і л ь д а р.

„Царю любий, правда гола!
Адже те, що тут було,
Що в більдарській службі визнав я
Се — інакше-б не назвав я —
Розбійницьке ремесло.

„Лиш одна ріжниця скромна:
Збій на шляху — голь бездомна,
Звір непевний свого дня;
Знає, що попадє ся в руки,
Не мине страшної муки,
Гака і сокири й пня.

„А більдар твій розбиває,
Мучить, ріже, й добре знає,
Що за се й похвалять ще.....
Ні... Благослови в дорогу,
Або вб'ить вели! Йй Богу!
Бо твій мундур страх пече“.

На таку промову дику
Жалість царь почув велику,
Відвернувся від двораків,
Щось мов жвав і мняв і ливнув,
Потім до більдара крикнув
„Забирайся до сто дідьків!“

І більдар пішов. Від того
Дня і слід застиг. Про нього
Всякий слух пропав зовсім.
Стільки літописець. Діло
Ясне, й я скажу се сьміло:
Сей більдар, то був Бассім.

Радують ся пчоли цьвіту,
А селянські діти літу,
А паниця хапатні;
Рад спочинкови челядник,
Рад авансови урядник,
А виборам всі хруні.

Рад прожора повній мисці,
А мужик розумній книжці,
Тьмі кромішній Гауіт;
Рада миш котячій смерти,
Рад жандарм нас всіх заперти,
Рад Великодню весь сьвіт.

Радий ярмаркови паяц,
Рад витріскоокий заяць
Вискочивши із тенет.
Так сю кавку закінчивши
Чесних слухів не вразивши
Утішаєть ся й поет.

